

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Centrum školského managementu

Lenka Volfová

Zavádění etické výchovy do školního kurikula

Implementing ethical education in the school curriculum

Bakalářská práce

Specializace v pedagogice
Školský management

Vedoucí závěrečné práce/Školitel: PhDr. Jan Voda Ph.D.

2013

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci „*Implementace etické výchovy do školního kurikula*“ pod vedením vedoucího práce vypracovala samostatně a citovala všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 30.03.2013

.....
Podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Janu Vodovi Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé práce.

Lenka Volfová

ABSTRAKT:

V teoretické části se věnuji problematice zavádění relativně nového vzdělávacího oboru etická výchova do vzdělávání. Zdůrazňuji klíčový význam etiky ve společnosti a popisuji charakteristiku předmětu etická výchova. Zabývám se manažerskými procesy řízení změny školního kurikula. Výzkumné šetření je zaměřeno na překážky zavádění etické výchovy do školního vzdělávání. Výstupem výzkumného šetření je identifikace překážek. Výstupem bakalářské práce je modelový postup implementace etické výchovy do školního kurikula na základě zobecnění dat a zkušeností, získaných v rámci dotazníkového šetření a návrhy k překonání překážek.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Globalizace, společenské klima, klima školy, řízení změny, styly vedení, implementace změny.

ABSTRACT

In my theoretical part I deal with a quite new educational issue – ethical education. I mean to emphasise the key importance of ethics for society and I describe ethical education as a school subject. I deal with management operations of leading a change in school curricula. The research survey is focused on obstacles within ethical education implementing. Identification of the obstacles is the output as well as a model procedure of ethical education implementing.

KEY WORDS

Globalization, social atmosphere, actual atmosphere, leading of a change, style of leading, change implementing

Obsah

Úvod	8
1 Společenské klima a etika	9
1.1 Teoretická možnost změny společenského klimatu v horizontu padesáti let	9
1.2 Současná situace společnosti a její reflexe do školství	11
1.3 Globalizace a její vliv na vzdělávání.....	12
2 Manažerské procesy národního vzdělávání ČR.....	14
2.1 Manažerské procesy národního vzdělávání ČR, oblast etická výchova	14
2.2 Právní rámec implementace Etické výchovy do školního kurikula	15
2.3 Konkrétní příklad implementace ÚMČ Praha 6.....	15
3 Etická výchova teorie a praxe pro vedoucí pracovníky škol a veřejné zprávy	16
3.1 Koncept Etické výchovy a jeho přijetí v našich kulturních podmínkách	16
3.2 Informace pro zájemce o zavedení etické výchovy do školního kurikula	17
3.3 Představení předmětu etická výchova ředitelům škol a veřejným činitelům	17
3.3.1 Vize etické výchovy	18
3.3.2 Principy etické výchovy	18
3.3.3 Složky etické výchovy	18
3.3.4 Cíl etické výchovy – prosociálnost.....	19
3.3.5 Výchovný program etické výchovy.....	19
3.3.6 Aplikační témata etické výchovy	20
3.3.7 Výchovný styl etické výchovy	20
3.3.8 Metody a rozvoj etické výchovy	20
3.3.9 Vyučovací proces etické výchovy	21
3.3.10 Ohlasy žáků etické výchovy	21
3.3.11 Ohlasy učitelů etické výchovy, účastníků dlouhodobého kurzu etické výchovy.....	22
3.3.12 Frekvencované otázky ředitelů při zavádění etické výchovy a odpovědi.....	23
3.3.13 Hlavní instituce, zabývající se etickou výchovou a akreditovanými školeními Etické výchovy a možnosti zdrojů financování.....	25
4 Management řízení změny – implementace etické výchovy do školního kurikula.....	26
4.1 Vymezení pojmu změna	27
4.2 Členění změn podle různých kritérií.....	27
4.3 Resistance vůči změnám	28
4.4 Podstata rezistence vůči změnám.....	31
4.5 Metody zmírnění či odstranění resistance.....	32

4.6	Manažerská etika	33
4.7	Manažerský styl při řízení změny	33
4.8	Činnosti a postupy k usnadnění práce realizátorům změn	34
4.9	ŠVP právní ukotvení a management změny ŠVP.....	35
5	Výzkumný projekt.....	35
5.1	Nultý výzkum	36
5.2	Předvýzkum	36
5.2.1	Rozhovor s výkonnou ředitelkou a ekonomickou vedoucí Etického fóra ČR, o. s.....	36
5.2.2	Rozhovor s koordinátorkou projektu implementace etické výchovy do škol, zřizovaných ÚMČ Praha 6.....	38
5.2.3	Rozhovor s paní ředitelkou ZŠ Hanspaulka	38
5.2.4	Rozhovor odstupující ředitelkou ze ZŠ ve Starém Harcově u Liberce	39
5.2.5	Shrnutí získaných poznatků předvýzkumu a odhad výsledků výzkumu.....	39
5.3	Hlavní výzkum	40
5.3.1	Předmět výzkumu	40
5.3.2	Výzkumný projekt – respondenti	40
5.3.3	Metody výzkumu.....	40
5.3.4	Porovnání získaných dat s výsledky předvýzkumu.....	40
5.3.5	Teoretické možnosti odstranění překážek při zavádění Etické výchovy do školního kurikula	43
5.3.6	Soubor informací a odkazů k získání podpory při zavádění Etické výchovy do škol	44
6	Modelový postup zavádění etické výchovy do školního kurikula	45
	Závěr.....	47
	Seznam použité literatury	48

Úvod

V současné době je výchova a vzdělávání středem zájmu společnosti. Důvodem je zjištění, že výchova a vzdělávání úzce souvisí s budoucí konkurenceschopností společnosti a významně ovlivňuje její budoucí prosperitu.

Bakalářská práce se zabývá problematikou implementace nového předmětu etická výchova do školního kurikula, řízením změny a eliminací resistance zaměstnanců. Vychází z odborné literatury.

Pokud se školský management rozhoduje pro zavedení nového předmětu, je důležitým krokem plánovacího procesu odpověď na otázky proč právě etická výchova, zabývá se také správným načasováním, kdy implementovat etickou výchovu, potřebuje všechny dostupné informace, co zavádí do své školy, a jakým způsobem. Proto je práce rozdělena na části.

„*Společnost a etika*“, odpovídá na manažerskou otázku proč a kdy etickou výchovu do škol. Popisuje situaci ve společnosti, dopady globalizace na vzdělávání a výchovu, souvislosti s etikou. V případě úspěšnosti aplikace etické výchovy do vzdělávání a skrze změnu klimatu škol naznačuje možné východisko (vizi) pro změnu společenského klimatu.

„*Manažerské procesy zavádění etické výchovy do školního kurikula*“ popisuje pozadí zavádění etické výchovy do národního vzdělávání. Dotýká se dokumentů např. Všeobecná deklarace lidských práv, Ústava ČR, České vzdělávání a Evropa, pozice MŠMT, krajů a zřizovatele. Vymezuje právní rámec doplňkového předmětu etická výchova, uvádí konkrétní příklad implementace etické výchovy zřizovatelem do patnácti škol na území ÚMČ Praha 6.

„*Etická výchova teorie a praxe pro vedoucí pracovníky škol a veřejné správy*“ se zabývá konceptem etické výchovy jako téměř nového předmětu a jeho přijetím v našich kulturních podmínkách. Poskytuje konkrétní informace pro ředitele škol či pracovníky veřejné správy, odpovídá na frekventované otázky managementu škol, odkazuje na instituce, zabývající se akreditovanými školeními. Předkládá možnosti zdrojů financování DVPP.

„*Management řízení změny – zavádění etické výchovy do školního kurikula*“ popisuje teoretické poznatky, získané z odborné literatury, týkající se managementu změny. Získané poznatky aplikuje na zavádění etické výchovy do školního kurikula.

Cílem páté části „*Výzkumné šetření*“ bylo zjistit současný stav implementace etické výchovy do českých základních škol, popsat zjištěná data a pojmenovat překážky, které brání implementaci etické výchovy do českých škol v širším měřítku a naznačit, zda jsou překážky řešitelné. Na základě zjištěných skutečností navrhnout modelový postup zavádění etické výchovy do školního kurikula.

1 Společenské klima a etika

1.1 *Teoretická možnost změny společenského klimatu v horizontu padesáti let*

Teoretický způsob, že všichni od malých dětí, přes mládež, dospělé osoby v různých profesích, veřejné činitele nevyjímaje, budou dodržovat pravidla etického chování a jednání, je nereálným přáním. Hlavní překážkou bude pravděpodobně resistance společnosti vůči plánované změně. Každá změna potřebuje čas, v souvislosti s etikou se změna začne promítat v řádu desetiletí, ne-li déle.

Vidět „stopy budoucnosti, která již nastala ...“ (Drucker 1993)

To, čeho se firmy pokoušejí dosáhnout, již dlouhé miliony let a v bezpočtu originálních verzí, existuje v přírodních ekosystémech, které svou vnitřní diverzitou, úsporností, autoregulací, evolucí a svými vztahy k okolnímu prostředí mohou sloužit jako ideální vzory pro vytváření úspěšných firem. (Plamínek 2000)

Představme si hypoteticky, že v dnešní době do tří let (po přípravě, naplánování změny a vyškolení učitelů) plošně začneme u dětí, dotčených povinnou školní docházkou, s vyučováním etické výchovy, jejíž témata úzce souvisí s globálními problémy a hodnotovou orientací. Mnoho témat, které jsou předloženy dětem (přiměřeně věku), se kryje s měkkými manažerskými dovednostmi, které se v dnešní době ukazují jako velmi důležité. Některé z nich jsou dovednostmi, které jsme si měli vytvořit jako děti při hrách (schopnost spolupráce, společné plnění cíle atd...). Při výuce etické výchovy se nejedná o moralizování typu: buď hodný, nikdy nelži Vše stojí na umění komunikace a schopnosti spolupráce (možno přirovnat k různým teambuildingovým aktivitám, kurzům asertivity a komunikace, pořádaným pro manažery a firmy s ohledem na věk a vyspělost žáků).

Cílem etické výchovy je prosociálnost a zodpovědný vztah k přírodě. Učitel etické výchovy je moderátorem situací. Děti, dotčené povinnou školní docházkou, které přicházejí z hodin etické výchovy do svých kmenových rodin, mohou zpětně během 9 let formovat situaci v těchto rodinách, protože žádná akce není bez reakce, v tomto případě zpětné vazby. Tyto děti vyjdou střední školu tj. další 4 roky, někteří nastoupí do zaměstnání, někteří se budou dále vzdělávat např. dalších 5 let na vysoké škole. Pak se plně zapojí do společenského a pracovního života a začnou aktivně měnit společenské klima. Během cca dvaceti let bychom mohli očekávat dílčí výsledky změny společenského klimatu. Tyto děti se stanou do několika let rodiči a budou další generaci vštěpovat správnou komunikaci, spolupráci, prosociálnost, zodpovědný vztah k přírodě a etiku. Na tomto základě, vytvořeném rodinou, školy mohou stavět a upevňovat kořeny etiky. Za dalších 20 let nová generace dětí doroste. Za dalších 10

let bude původní generace obměněna a společenské klima může být částečně zlepšeno. Z toho plyne, že nejen změna klimatu škol může trvat delší dobu, ale co potom změna klimatu společnosti? Na základě výše uvedené vize změna může trvat 50 i více let. Čekání, jestli nelze najít lepší řešení změny společenského klimatu, zlepšení jen oddaluje.

Nyní probíhá společenská debata Česko mluví o vzdělávání. Plány jsou do roku 2020. Lze namítnout, že nevíme, co bude zítra, vše se mění závratnou rychlostí. Právě proto je namístě plánovat dopředu. Chybí totiž stabilní bod, ke kterému směřujeme, vyšší cíl. Dlouhodobý strategický plán (vize např. změny společenského klimatu) je běh na dlouhou trať. Stejně jako náprava zničeného životního prostředí.

Dlouhodobé plány jsou členěny na střednědobé a krátkodobé, které lze vždy upravit vzhledem k aktuální situaci a změnám. Změny lze řídit. Vize v dohledu cca 50 let chybí a opakovaně se stává, že se změnou politických představitelů přichází další změna, zaměřená např. na úplně jinou oblast.

Dlouhodobá vize, konkrétně Národní plán vzdělávání, který je bezprostředně závislý na stavu a vývoji společnosti není zatím vypracován. Povinnost tvorby Národního plánu vzdělávání je ukotvena ve školském zákoně § 3, odstavec 1, zpracováním je povinováno MŠMT ČR, stejně tak jeho předložením Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ke schválení. Právě v době neustálých změn by byla dobrá stabilizace ve formě všeobecně uznávaného vyššího cíle, kterým etika bezpochyby je. Vzhledem k převratným změnám a rychlému vývoji společnosti a ICT lze očekávat globální problémy, zánik stávajících povolání a vznik nových, která ještě dnes nedokážeme předvídat. S tím se nese vzrůstající nezaměstnanost, potřeba rekvalifikace, flexibility a adaptability. Změny se dle prognóz nevyhnou většině oborů lidského konání, školství nevyjímaje. Bude nezbytně nutné změnit společenské klima tak, aby lidstvo bylo schopno se s nastávajícími změnami vyrovnat, chovat se prosociálně a nasměrovat své chování k trvale udržitelným zdrojům, změnit přívlastek konzumní na společnost s přívlastkem např. prosociální.

Etická výchova nabízí jedno z možných preventivních konkrétních a komplexních řešení.

Podívejme se nyní na Maslowovu pyramidu potřeb a zkusme ji aplikovat namísto jedince na společnost. Zatím na základě, že o dnešní společnosti hovoříme jako o konzumní, se naše společnost pohybuje v jejích nižších patrech. Přitom se neustále vyvíjí (ICT, věda, technika, globalizace ...). Je čas uvažovat nad změnou a pyramidu v určitém věku (např. ve školním, kdy se většina evropských dětí nemusí starat o dolní patra) pomocí etiky otočit a probudit vnitřní motivy. Klíčová dovednost, prosociálnost, ve vztazích nejen mezi lidmi, ale i k udržitelným zdrojům je opomíjena. Jak hovoří Z. Matějček o faktorech prosociálního

chování: „Tyto faktory jsou spojeny s dobrým uplatněním v práci, rozhodují o oblíbenosti jedinců. Jejich životní dráha je vyrovnaně vzestupná, jejich šance na šťastný život jsou vysoké. Jsou z nejrozličnějších oblastí, ale mají jedno společné, jsou svázány s prosociálním chováním.“ (Matějček, 2008)

Většina dnešních dětí v Evropské společnosti má uspokojené základní tělesné a fyziologické potřeby, většina i potřeby bezpečí a jistoty od svých rodičů. Tato léta mohou být dobou učení se klíčovým dovednostem pro život a počátek etického a prosociálního chování, které jim v budoucnu snáze může zajistit dosažení vyšších pater zmíněné pyramidy. Potom existuje šance, aby se také celá společnost posunula do vyšších pater zmíněné pyramidy a změnila přívlastek konzumní (na např. prosociální).

1.2 Současná situace společnosti a její reflexe do školství

Výchova a vzdělávání je dosud širší veřejností chápána jako časově omezená záležitost, týkající se dětí a dospívajících, kteří procházejí různými formami a stupni vzdělávacích institucí. Přesto již J. A. Komenský upozorňuje na nutnost celoživotního vzdělávání a výchovy osobnosti. Globalizace závratně rychle mění ekonomické, sociální i kulturní podmínky současného světa a tím si přímo vynucuje posun procesu vzdělávání a výchovy jako celoživotní cíl. Výchova a vzdělávání se tak pod vlivem stavu společnosti stává permanentní celoživotní výchovou a vzděláváním dětí, mládeže, dospělých i seniorů. Proto vzniká mnoho nových institucí, zabývajících se celoživotním vzděláváním. Předmětem výchovy a vzdělávání se stává nejen žák jako objekt a subjekt výchovy a rodič, učitel, vychovatel a ředitel jako řídicí činitel výchovně vzdělávacího procesu. Pozornost výchovy se přesouvá na celou společnost jako celek a na její dílčí formy. Dílčí formou je např. výchova a vzdělávání ve školských zařízeních, mimoškolní výchova v organizacích, které tuto výchovu nabízejí, výchova pomocí kulturních institucí, hromadnými sdělovacími prostředky (zejména ICT), výchova a vzdělávání na pracovištích (např. DVPP), výchova v rodině a sebevýchova. Pedagogické jevy jsou určovány ekonomickými, sociálními a politickými podmínkami, hodnotovou orientací společnosti, úrovní vědy, techniky a kultury, celým způsobem života společnosti. Proto nové pedagogické procesy předpokládají, abychom jevy nezkoumali izolovaně, ale v těsném kontaktu s výše uvedenými podmínkami společnosti a ve vzájemných vztazích se společenskými podmínkami a klimatem. Pojetí světa a společenské klima v současné době mění cíl, obsah, principy, metody a formy výchovy (Šikulová, Kolář).

1.3 Globalizace a její vliv na vzdělávání

Termín globalizace (z latinského globus – koule) se stává koncem 20. stol. nejfrekventovanějším pojmem a zaznívá v různých souvislostech. Jeho význam se mění a posouvá podle toho, kým a za jakým účelem je používán. Při pokusech o definici dochází ke shodě v tom, že se jedná o dlouhodobý proces vzájemného sbližování zájmů lidí celé planety na všech úrovních společenského života. Je to proces kulturní, politický a ekonomický. Má celosvětový charakter, a ovlivňuje vývoj a existenci celé civilizace. Je zaměřen proti jakémukoli izolacionismu (z francouzského *isoler* – odloučit, osamostatnit – tj. politické nauce, upřednostňující domácí politiku před zahraniční).¹ Globalizace se odehrává na úrovni nejzákladnějších vztahů. Jsou to vztahy mezi lidmi uvnitř společnosti a vztahy mezi lidskou společností a přírodou. Vztahy mezi lidmi úzce souvisejí s kulturou. Ta má ke globalizaci větší tendenci než politika a ekonomika, přestože stále ještě řada teoretiků klade větší důraz na globalizaci ekonomiky než kultury. Hledá způsob soužití, jež není založen na právním podkladě, ale na realitě společného života či práce. V rámci mezilidských vztahů přináší globalizace novou situaci. Narušuje dosavadní charakter národních států a dochází k migraci obyvatel. Dříve homogenní státy se stávají multikulturními. Pět obecně považovaných katalyzátorů globalizace: 1. Vývoj mikroelektroniky – redukce vzdáleností pro přenos informací a myšlenek, 2. Výskyt globálních problémů planety, které jsou mimo dosah řešení jednotlivých států, 3. Výrazné snížení obecné schopnosti jakéhokoli státu řešit své vlastní národní problémy, 4. Vznik nových a svým vlivem mocnějších nadnárodních společností, 5. Nárůst počtu vzdělců ve společnosti a postup procesu alfabetizace, což snižuje možnost jejich manipulovatelnosti národním státem.

Tržní ekonomika přináší komplikace, které ohrožují pozitivní rozvoj planetárního lidského společenství. Ceny nikdy nemohou adekvátně vyjádřit základní sociální hodnoty, které tržní hodnotu prostě nemají. Jde např. o ochranu životního prostředí, boj proti extrémním nerovnostem (odstranění chudoby, alfabetizace). Trhy neodpovídají na otázky, kde končí uspokojení potřeby a začíná nenasytost, neřeší příliš problematiku těžby přírodních zdrojů, posuzování kvality života pomocí ekonomických ukazatelů, podle růstu spotřeby. Podle Rolného je to z velké části vinou politiků, kteří pro budoucnost nemají odpovědné vize a vědomě tak nechávají „zaplacení účtů“ za stávající životní styl na budoucích generacích. Je tedy nezbytné, aby došlo k nastolení trvale udržitelného rozvoje, tj. takového vývoje společnosti, který umožňuje žijícím generacím uspokojovat své potřeby tak, aby nebyly

¹ Izolacionismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2001- [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Izolacionismus>.

omezovány možnosti budoucích generací uspokojovat své potřeby. Základní předpoklad a podmínka je nesnižovat rozmanitost přírody a zachovat funkce ekosystémů. To pro společnost znamená podstoupit hluboké změny v hodnotových orientacích a celkovou změnu životního stylu lidí z hlediska vytěsnění kultu spotřeby, omezení kvantitativního růstu materiálních požadavků a posílení kvalitativních stránek lidského života. Globální problémy jsou: růst počtu obyvatel a zajištění výživy (vysoká ekonomická úroveň neznámá automatické zvýšení úrovně výživy), s tím souvisí otázka surovin a energie, globálním problémem je i vyrovnaní disproporce vývoje světa překonáním zaostalosti tzv. třetího světa za respektování morálních podmínek, naléhavým globálním problémem je stav životního prostředí. Završením globalizace by mělo být ukončení teritorializace a dobrovolný vznik společnosti bez hranic, celoplanetární společnosti. Bude vycházet ze společných základních a všemi respektovaných hodnot, které všeobecně uzná za výchozí limity vzájemného soužití (Rolný, 2004).

Řešením je prevence a celostní pokrytí situace. V tomto směru se nabízí zaměření se na etiku. Společnost se neustále vyvíjí. Postupuje k evropské a světové integraci, připravuje se na soužití s nejen s evropskou, ale i světovou kulturně civilizační tradicí, s migranty s různou společenskou a kulturně duchovní silou z celého světa. Kromě ekonomických a dalších determinantů je hlavním parametrem globalizace lidský rozměr, bez něhož by se společnost nemohla dále vyvíjet. V oblasti etické výchovy jsou významné především mravní hodnoty, do kterých se integrují všechny ostatní hodnotové oblasti člověka. Z toho plyne, že mravní hodnoty jsou nadřazené všem ostatním hodnotovým oblastem. Etická výchova se může stát nástrojem procesu socializace a likvidace kulturní a etnické ngramotnosti. Důležitost výchovy k mravním hodnotám a sociálnímu citění je základem stability každé společnosti.

Cílem etické výchovy je pozitivní ovlivňování postojů, motivací, hodnotového systému, norem a pravidel. Nejen získávání vědomostí, ale získávání schopnosti lépe komunikovat, spolupracovat a řešit tvůrčím způsobem sociální situace. Etická výchova má velký vliv na ekologické vnímání přírody. Nepřesycuje žáky informacemi (jsou v dnešní době dostupné), ale propojuje principy výchovy se zkušenostmi žáků formou zážitkové metody. Je interaktivním programem, je zde akcentován odklon pozornosti od přesně vymezeného vzdělávacího obsahu k posunu ke kompetencím člověka, jak očekává kutikulární reforma.

Ve školách se někdy potýkáme s neslušným chováním a jednáním, šikanou, netolerancí a dalšími negativními jevy a prostředí pak není partnerské. Jsou hledány postihy, vydávány metodické pokyny (týkající se šikany, kyberšikany atd.). Hledáme cesty, jak žákům a učitelům pomoci, ale nejdeme ke kořenům situace, k etice. Řada žáků přináší výchovné

problémy z domova. Mohou trpět nedostatkem lásky, pozornosti, času, leckdy si vytvářejí nepravdivý obraz sami o sobě.

Základem je prevence nevhodného chování, kterou umožňuje právě zaměření na etickou výchovu. Etická výchova se stává oblastí, která svou podstatou může vyřešit nejvážnější problémy současné výchovy všech generací vůbec.

2 Manažerské procesy národního vzdělávání ČR

2.1 Manažerské procesy národního vzdělávání ČR, oblast etická výchova

V roce 1992 se svou Ústavou přihlásila ČR ke „Všeobecné deklaraci lidských práv“, kde jsou formulovány mimo jiné také základní požadavky na moderní výchovu v demokratické společnosti. Tato výchova má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a skupinami rasovými i náboženskými ...“. Doplnkový předmět etická výchova k těmto cílům směřuje.

Již v materiálu UNESCO z roku 1996 jsou určeny Čtyři základní pilíře výchovy a vzdělávání pro 21. století:

1. Učit se poznávat – tzn. ovládat nástroje ke zkoumání
2. Učit se konat – být aktivním řešitelem životních situací
3. Učit se žít společně - respektovat a tolerovat odlišnosti jiných
4. Učit se být – tedy být osobností, která ví, co chce.

Mimo prvního cíle jsou všechny následující nosnými prvky etické výchovy. Pokud se týká prvního cíle, je součástí nynější přípravy na změny školského systému v oblasti ICT a projektu Česko mluví o vzdělávání.

Projekt „České vzdělávání a Evropa“ řeší kompetence pro Evropu, některé se kryjí s cíli etické výchovy (příloha č. 1. 1. Kompetence pro Evropu)(Walterová 1998 – 1999).

V lednu 2006 přijal Senát Parlamentu ČR Usnesení č. 125, v němž konstatuje v bodě 1: „Etická výchova mladé generace ve školách je nezbytnou součástí výchovného procesu, na níž musí mít škola vedle funkční rodiny významný podíl. Podcenění mravní složky výchovy je nedostatkem, který bolestivě postihuje mladou generaci s důsledkem rizikového chování

mladých, což se promítá přirozenou cestou i do dospělé populace. V bodě III. Žádá senát Ministerstvo školství, aby doporučilo ředitelům škol věnovat pozornost etické výchově“.²

2.2 Právní rámec implementace Etické výchovy do školního kurikula

Bývalá ministryně školství, mládeže a tělovýchovy Miroslava Kopicová oslovila v Praze dne 17. 3. 2010 článkem č. j.: 69912010-22 ředitele škol a pedagogické pracovníky s žádostí o podporu. Poukazuje na skutečnost, že ekonomická krize je i krizí celospolečenskou, krizí morálky a hodnot a považuje za důležité, že MŠMT nepodceňuje výchovu k mravním hodnotám a sociálnímu citění. Proto v oblasti etické výchovy, která byla zařazena do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, vydala Opatření k zavedení doplňujícího vzdělávacího oboru etická výchova do výuky v základních školách. Zdůrazňuje, že by člověk nikdy neměl udělat výjimku z norem základního morálního chování a čím vyšší je jeho postavení ve společnosti, tím větší má zodpovědnost chovat se morálně. K implementaci a dodržování etických pravidel je ČR vybízena jak EU, tak i OECD.

S platností od 1. 9. 2010 byla začleněna etická výchova do RVP pro základní vzdělávání, její zavádění má být postupné. Školy, které mají vyškolené učitele, mohly etickou výchovu zavádět již dříve, nyní jsou jim poskytnuty schválené dokumenty. Ostatní školy se mohou připojit. Je upraveno dokumentem Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým semění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (viz příloha 1. 2. Právní rámec doplňkového vzdělávacího oboru etická výchova).

2.3 Konkrétní příklad implementace ÚMČ Praha 6

Městská část Praha 6 uchopila příležitost Ministerstva školství, které otevřelo pro podporu Etické výchovy Rozvojový program.

V prvním pololetí roku 2011 oslovila Městská část Praha 6 společnost EF ČR o. s., s nabídkou účasti na pilotním projektu v rámci celé České republiky, jehož cílem je zavedení etické výchovy v různých formách na všech patnácti základních školách, zřízených danou městskou částí.

² TICHÁ, Jiřina. *Etická výchova v základních školách*. 2009. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova?highlightWords=Etick%C3%A1+v%C3%BDchova>.

MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

V dubnu 2012 se uskutečnilo mapování školních vzdělávacích programů a stavu výuky etické výchovy v jednotlivých školách. Brzy byl zaměstnancům škol, zřízených ÚMČ Praha 6, nabídnut kvalifikační kurz DVPP v rozsahu 250 h, hrazený městskou částí.³

3 Etická výchova teorie a praxe pro vedoucí pracovníky škol a veřejné zprávy

3.1 Koncept Etické výchovy a jeho přijetí v našich kulturních podmínkách

Vychází z předchozích psychologických a jiných výzkumů, které se zaměřily na faktory, které určují rozvoj charakteru a hledali způsob, jak nové poznatky aplikovat do výchovných projektů (např. projekt ChildDevelopment atd.). Na ně navazuje španělský profesor Roberto RocheOlivar z Nezávislé university v Barceloně. V 80. letech vyvinul projekt Výchova k prosociálnosti (in: PsychologiaofEducation de la Prosocialidad, Barcelona 1990). Rozhodujícím faktorem pro správný rozvoj charakteru je prosociálnost. Pokud si dítě tuto prosociálnost osvojí, pravděpodobně vyrostе v dobrého a charakterního člověka. Na MŠMT Slovenské republiky se od r. 1990 zabývala skupina expertů etickou výchovou a zpracovala rámcové osnovy a cíl předmětu. Brzy bylo zahájeno experimentální vyučování, teoretický výzkum, příprava učitelů a metodických materiálů.

Materiály rozpracoval Ladislav Lencz a jeho spolupracovníci na základě projektu Roberta RocheOlivara. První úspěchy dobrovolného testování vedly k tomu, že etická výchova byla na Slovensku od r. 1991/1992 zavedena jako nepovinný předmět a o dva roky později jako předmět povinný. S podporou Metodického centra MŠMT Slovenské republiky proběhl první kurz lektorů etické výchovy v Čechách již roku 1991. Později probíhali různé akreditační kurzy pod hlavičkou školských úřadů či pedagogických center.

Ladislav Lencz zařadil do programu aplikační témata, proto změnil i původní název výchova k prosociálnosti na název Etická výchova.

Projekt etická výchova v ČR vznikl jako výsledek spolupráce s neziskovými organizacemi Nadační fond Josefa Luxe (<http://www.fondlux.cz/>), Etickým fórem

³O. P. S., Etická výchova, Praha 6. In: O. P. S., Etická výchova., Praha 6 [online]. neuveden [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.etickavychova.cz/ops/praha-6/>

ČR(www.etickeforumcr.cz) a Pedagogickou fakultou University v Hradci Králové (<http://www.uhk.cz>).⁴

3.2 Informace pro zájemce o zavedení etické výchovy do školního kurikula

- Kvalifikační studium lze v současnosti absolvovat v dlouhodobých kurzech pořádaných Pedagogickou fakultou UHK a Etickým fórem ČR, o. s. (www.etickeforumcr.cz, www.etickavychova.cz)
- Některé pedagogické fakulty připravují aprobační studium
- Během školního roku 2010/2011 vyšly pracovní listy a učebnice
- Metodickou podporu lze hledat na www.rvp.cz
- Inspiraci lze hledat na desítkách škol, kde se etická výchova již vyučuje (seznam škol lze najít opět na www.etickeforumcr.cz, <http://www.etickavychova.cz>)
- Od roku 2010/2011 působí v každém kraji krajský koordinátor etické výchovy, kterého lze v jednotlivých krajích kontaktovat
- Případné dotazy lze směřovat na MŠMT odbor předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání.⁵
-

3.3 Představení předmětu etická výchova ředitelům škol a veřejným činitelům

Kdo dnes může říci, v dnešní rychle vědecko-kulturně se rozvíjející a měnící společnosti, které informace a dovednosti získané ve škole žáci v dospělosti využijí? Žijeme v moderní době, v budoucnu vzniknou nová zaměstnání nové požadavky, které kladou na školu obrovské nároky. Důležité je vyučovat lidskost, ke které patří etické chování. Ve většině škol se učitelé snaží etické chování začleňovat do různých předmětů a je to správné. Otázka je, zda dáváme v té záplavě změn, informací a starostí etickému tématu dostatečný prostor.

⁴MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

⁵MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

3.3.1 Vize etické výchovy

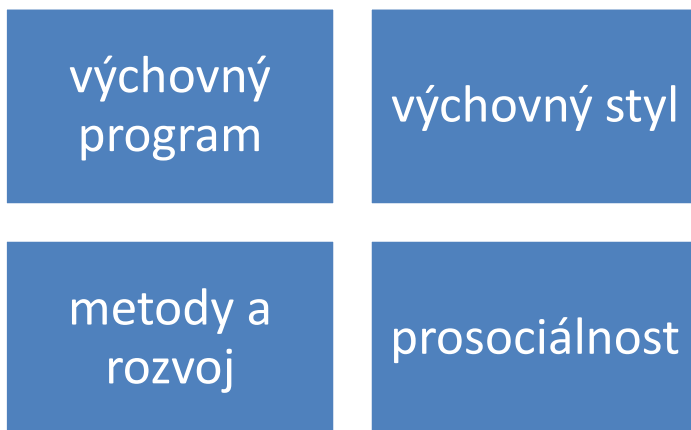
Moderní pedagogika, etická výchova i vedení škol si uvědomuje sílu a nevyhnutelnost vize. Vize etické výchovy, ze které čerpá svou účinnost a sílu, je vize morálně vyzrálého člověka, který se vyznačuje empatií, kreativitou, zdravím sebevědomím, pozitivním hodnocením jiných a prosociálními formami chování.⁶

3.3.2 Principy etické výchovy

- Každý člověk má svoji důstojnost – respektujeme individualitu druhých.
- Člověk je svobodná a zodpovědná bytost – podporujeme žáky v samostatném a odpovědném rozhodování.
- Nejefektivnějším prostředkem učení je vlastní zkušenost – za vhodných podmínek realizujeme zážitkové aktivity.
- Pro vzdělávání je důležité výchovné společenství založené na důvěře – podporujeme toto společenství častým vyjadřováním pozitivních citů.
- Učitel výchovně působí především svým příkladem – zaměřme se na tento nejdůležitější prostředek výchovy tím, že budeme pracovat na vlastní sebevýchově.

3.3.3 Složky etické výchovy

Etická výchova má čtyři složky, které spolu tvoří nedílný celek:



• ⁶MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

3.3.4 Cíl etické výchovy – prosociálnost

Prosociální chování je zaměřené na pomoc nebo prospěch jiných osob, skupin nebo společnosti, společenských cílů bez existence očekávání vnější odměny pro autora chování. Předpokladem a motivem prosociálního chování je vnitřní potřeba dělat to, co prospěje druhému, společnosti, životnímu prostředí ...

3.3.5 Výchovný program etické výchovy

Výchovný program etické výchovy má 10 témat. Výsledkem dobře zvládnutých témat je osvojení si žádoucích sociálních dovedností žáky. Osvojení sociálních dovedností není nahodilé, proto v etické výchově začínáme od jednoduchých a základních témat ke složitějším. Např. žák by měl nejprve dokázat přijmout sám sebe (pozitivní sebehodnocení a znalost slabých stránek), protože teprve potom bude schopen pozitivně hodnotit druhé i přes jejich slabé stránky. Co sám nemá, nemůže promítat do svých sociálních vztahů. Proces osvojování sociálních dovedností lze přirovnat k výstupu po schodech.

10. Prosociální chování ve
veřejném životě

9. Prosociální chování v osobních
vztazích

8. Reálné a zobrazené vzory

7. Asertivita

6. Interpersonální a sociální empatie

5. Komunikace citů

4. Kreativita a iniciativa

3. Pozitivní hodnocení druhých

2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe

1. Mezilidské vztahy a komunikace⁷

⁷MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

3.3.6 Aplikační témata etické výchovy

Na výchovný program úzce navazují aplikační témata, v nichž se na základě osvojení prosociálních dovedností řeší postoje a sociální návyky v oblastech každodenního života. Počet aplikačních témat se bude vzhledem k potřebám společnosti dále rozšiřovat. V současné době mezi tato témata patří:

- Etické hodnoty.
- Sexuální zdraví.
- Rodinný život.
- Duchovní rozměr člověka.
- Ekonomické hodnoty.

3.3.7 Výchovný styl etické výchovy

Ve výchově jako takové hraje důležitou roli jak osobnost žáka, tak osobnost učitele. Výchovný styl je postup, jímž vychovatel, pedagog nebo rodič ovlivňuje rozvoj etického chování žáků. V etické výchově je výchovný styl určen těmito zásadami.

- Vytvořit z třídy výchovné společenství.
- Přijmout druhého takového, jaký je, vyjádřit mu sympatie.
- Atributy prosociálnosti.
- Stanovit jasná pravidla hry.
- Induktivní disciplína.
- Vybízet k prosociálnosti.
- Odměny a trest užívat přiměřeně.
- Do výchovného procesu zapojit i rodiče.
- Vytvářet radostnou atmosféru.
- Ochrana přírody a životního prostředí⁸

3.3.8 Metody a rozvoj etické výchovy

Nejčastěji používané metody v etické výchově jsou zážitková metoda, anketová metoda a učení posilováním žádoucího chování.

Tyto metody poskytují dětem zkušenost nebo jim umožňují vytvořit si vlastní úsudek. Děti se učí z vlastního prožívání a zážitků, které potom přirozeně ovlivňují jejich postoje a

⁸MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

chování. Učitel zůstává v pozadí, je moderátorem. Jeho hlavní úloha spočívá v tom, že vytvoří zajímavou situaci a nechá děti uvažovat, diskutovat, experimentovat a získat novou zkušenost.

3.3.9 Vyučovací proces etické výchovy

Cílem výše uvedených metod a prostředků používaných v etické výchově není jen informovat žáka o žádoucím chování či mu poskytnout relevantní informace. Cílem je umožnit mu, aby si vytvořil na dané téma vlastní názor a osvojil si přiměřené postoje a chování. K tomuto cíli směřují hodiny etické výchovy uspořádáním do čtyř fází:

- **Senzibilizace** – cílem je pochopit skutečnost, význam a smysl tématu, o kterém se hovoří. Zahrnuje kognitivní a emocionální senzibilizaci, pochopení a emocionální ztotožnění se s představovanou hodnotou, tématem. Mezi typické formy práce na tomto stupni patří např. pozorování, psychologické hry, prezentace pozitivních vzorů chování. U malých dětí se osvědčují hry, pohádky, příběhy.
- **Hodnotová reflexe** – snaha o pochopení teoretických nebo empirických základů a motivů a vede k zdůvodnění nebo zevšeobecnění. Hodnotovou reflexi nelze oddělit od senzibilizace, přičemž senzibilizace je sama o sobě bez hodnotové reflexe bezcenná. Typickými formami práce jsou dialog, hodnocení, chvíle ticha.
- **Nácvik ve třídě** – zahrnuje experimentování s určitým druhem chování, vyzkoušení a nácvik způsobilostí, hraní rolí, scénky, slohové práce, interview se skutečnými nebo fiktivními osobami. Vychovatel dá žákovi zpětnou vazbu, která je důležitým prvkem tohoto kroku. Má posilovat správné provádění aktivit např. vyzdvižením sebemenšího pokroku. Provede-li žák danou aktivitu nesprávně, je na to upozorněn nepřímo, například zopakováním instrukce.
- **Reálná zkušenost (zevšeobecnění a transfer)** – může být charakterizována jako zaměření pozornosti žáka na aplikaci osvojené látky v reálném životě. Tomuto účelu slouží záznamy pozorování chování lidí, vedení deníku o zkušenostech s aplikací osvojených způsobilostí, výstřižky z časopisů a novin týkající se daného tématu, rozhovory v rodině na dané téma atd.⁹

3.3.10 Ohlasy žáků etické výchovy

⁹MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

1. Co je etická výchova?
2. Je podle tvého názoru předmět etická výchova pro děti potřebný?
3. Co se ti v hodinách etické výchovy líbilo a proč?
 - Etická výchova je výchova proti šikaně a otravování. (6. třída)
 - Je potřebný, protože děti už moc nezajímá ten druhý – neumějí ho pochopit, proto by etická výchova měla pokračovat. (6. třída)
 - Správné to určitě je, protože se v hodinách probírají věci, které si normálně neřekneme a tím se vlastně sbližujeme. (6. třída)
 - Etická výchova patří k mým oblíbeným předmětům. Já jsem se dozvěděl o kamarádech něco nového, co jsem o nich nevěděl a sezení v kroužku bylo příjemné. (8. třída)
 - Je velmi důležitá na seznámení lidí, aby se lépe poznali, skamarádili. Poznala jsem, že někomu chybí kamarádi, někdo je ani nechce. Je to velmi pohodová a zajímavá hodina. (9. třída)
 - Etická výchova mi pomohla nemyslet na různé věci. (8. třída)
 - Nemyslet pořád na druhé, ale také i trochu na sebe. (8. třída)
 - Myslím, že to není nejdůležitější předmět, ale kdo ho má, určitě víc získá, než ztratí. Etická výchova pomáhá sbližovat lidi, utužuje kolektiv. (9. třída)¹⁰

3.3.11 Ohlasy učitelů etické výchovy, účastníků dlouhodobého kurzu etické výchovy

- Kurz etické výchovy mě obohatil o spoustu praktických zkušeností a dovolil mi seznámit se s mnoha skvělými lidmi.
- Kurz etické výchovy nastartoval zkvalitnění mé pedagogické práce. Důležitý je pro mě i jeho přínos do osobního života.
- Mnohé podněty z kurzů etické výchovy uplatňuji nejenom ve škole, ale i ve volnočasových aktivitách a v práci s rodinami.
- Vše, co jsem získala v kurzech etické výchovy, se stalo součástí mé práce.
- Díky kurzu etické výchovy jsem si ujasnila své cíle a výchovné směřování v práci s mladými lidmi.¹¹

¹⁰MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

3.3.12 Frekventované otázky ředitelů při zavádění etické výchovy a odpovědi

Proč etická výchova?

V různých školských systémech ve světě byla a je etická výchova v různých formách přítomna, u nás je spíš opomíjena. V praxi se setkáváme s porušováním či absencí tradičních morálních hodnot ve společnosti. Skeptici tvrdí, že škola s tím nic neudělá, protože nastavení morálních hodnot získávají děti v rodinách. Věřím, že prostřednictvím etické výchovy můžeme dětem přiblížit, že i v dnešní době je slušné chování normální. Etická výchova není klasický vzdělávací předmět. Provází ho při implementaci do školního kurikula mnoho otázek. Kdo a jak bude etickou výchovu vyučovat? Jak ji klasifikovat, protože názory a postoje se nedají klasifikovat? Jak a kde zajistit vzdělávání učitelů? Bude vzdělávání kvalitní?

Z hlediska rychlých změn ve společnosti je potřebné přípravu mladé generace zaměřovat na zvládnutí klíčových kompetencí, mezi které patří např. schopnost pracovat v týmu, schopnost komunikovat, tvořivě řešit problémy, rozhodovat se, formulovat závěry, kriticky a samostatně myslet, poznat sebe, rozvíjet se, podněcovat rozvoj druhých.

Jaké jsou důvody?

- Podle průzkumu Dr. Strakové z roku 2009, 74% současných rodičů se domnívá, že disciplína a pořádek ve škole je nyní horší než za dob, kdy oni sami byli na základní škole.
- Vzhledem ke změnám životního stylu společnosti je potřebné žáky ve škole seznámit s etickými tématy.
- Vzhledem k relativizaci hodnot je prospěšné, aby škola vyčlenila konkrétní čas, během kterého budou žáci vzájemně reflektovat své etické postoje a ověřenými způsoby si budou osvojovat eticky přijatelné chování.
- Vzhledem k délce času, stráveného ve škole se ukazuje, že základy etického chování vytvořeného v rodině je vhodné během školní docházky systematicky zpevňovat.
- Hodiny etické výchovy jsou ověřeným a účinným nástrojem prevence sociálně patologických jevů a zlepšování školního klimatu.

¹¹MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

- Osobnost žáka je nutné vést k etickým principům a hodnotám systematicky, ne nahodile.
- Výuka, která je založena na zážitku a zkušenosti žáka je časově náročná, nedá se dlouhodobě zařazovat do jiných hodin, následně ale může dalšími hodinami prolínat.
- Časová náročnost se zvyšuje dále tím, že zkušenost je nutné reflektovat a zobecnit pro každodenní život.
- V mnoha evropských školských systémech se etická výchova jako samostatný předmět osvědčila – např. na Slovensku, ve Finsku, v Německu atd.
- Praxe často ukazuje, že současné prolínání etické výchovy školou není dostatečné.¹²

Proč etická výchova právě dnes?

Podle informace ČTK (agentura IMAS) až 71% Čechů soudí, že žije v nesnadné době.

Dnešní doba nepochybně přináší nové nároky zejména na kvalitu i obsah vzdělávání. Vstup do Evropy přináší nové požadavky, na které je oblast školství nucena reagovat rychle a za provozu. Krize dnešní doby není jen krizí ekonomickou, je také krizí rodiny a tudíž i krizí mezilidských vztahů. Úkolem našich škol je provést žáky tímto obdobím s minimem obtíží a rizik. Ředitel školy dnes není jen odborníkem, dobrým manažerem a řídicím pracovníkem, ale musí být i vůdčí osobností, která často vidí za hranice současnosti, protože pracuje s budoucností svých žáků. Povolání pedagoga se stává posláním, přesahujícím hranice tohoto okamžiku a této doby.

Volba programu vzdělávání a výchovy dnes stále více spadá do kompetencí jednotlivých škol, což přináší novou zodpovědnost. Rodina i společnost bez váhání svěřuje škole stále větší pravomoc v oblasti výchovy (nejen vzdělávání) a škole nezbyvá, než tuto roli přijmout a vyrovnat se s ní ve prospěch svých žáků i školy samé, vlastně celé společnosti.¹³

Nejsou již témata etické výchovy v RVP obsažena?

¹²MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s..

¹³NOVÁKOVÁ, M., P. VACEK a Jan ŠIMÁČEK. *Etická výchova proč a jak?: Prevence rizikového chování, zdravý životní styl*. Praha 9 - Vinoř: Typo and design: VR Atelier, 2009, 16 s.

Některá ano, některá ne. Překryv můžeme zaznamenat ve všech vzdělávacích oblastech jako žádoucí podporu mezipředmětových vztahů. Etická výchova doplňuje RVP především o tato důležitá témata:

- Prosociální formy chování tj. schopnost být prospěšný druhým či prostředí bez předem očekávané protislužby
- Pozitivní city
- Iniciativnost
- Vzory
- Etický rozměr osobnosti – ctnosti a hodnoty, lidské svědomí
- Smysl života¹⁴

Nemohla by se etická výchovy vyučovat v rámci stávajících předmětů?

Nemohla, došlo by k jejímu roztržštění. Etická výchova logicky přesahuje cíli a obsahem ostatní „výchovné“ předměty. Ani český jazyk není součástí např. vlastivědy, kam by mohl patřit. Cílem je, aby se etická výchova do budoucna stala základním integrativním prvkem výchovy na školách.¹⁵

3.3.13 Hlavní instituce, zabývající se etickou výchovou a akreditovanými školeními Etické výchovy a možnosti zdrojů financování

Etické fórum České republiky, o. s. je dobrovolné, nezávislé a nepolitické občanské sdružení ustavené podle zákona č. 83/1990 Sb. ve znění dalších předpisů. Má celorepublikovou působnost a není vázáno na žádnou politickou stranu nebo jinou ideologicky orientovanou organizaci.

Cílem organizace je kultivace a vzdělávání v oblasti etiky na poli pedagogickém, podnikatelském a ve společnosti, apelace na slušnost a morálku. Za tímto účelem Etické fórum pořádá akreditované kurzy, semináře a konference nejen pro učitele, ale i pro veřejnou správu (akreditace vzdělávací instituce čj. MŠMT 13 556/2012-25). Realizuje projekty napomáhající ke zlepšení vztahů a vytváření harmonického vývoje osobnosti. Je autorem metodiky předmětu „etická výchova“, který byl zaveden v českém školství. Pomocí moderní

¹⁴MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

¹⁵MOTYČKA, Pavel, Jiřina TICHÁ a Dušan DRABINA. ETICKÉ FÓRUM ČR, o. s. *Etická výchova do systému základního vzdělávání ČR: informace pro ředitele škol a pedagogické pracovníky*. designKams.r.o., neuveden, 16 s.

pedagogiky usiluje zážitkovou metodou o nácvik sociálních dovedností, který formuje morálně vyzrálého člověka vyznačujícího se komunikativností, kreativitou, zdravým sebevědomím, pozitivním hodnocením druhých a především prosociálním stylem jednání. Důležitá je motivace k přenosu zkušeností do běžného života.

Etické fórum o. s., ve spolupráci s MŠMT od září zahájila projekt „Etická škola“, který umožňuje školám, které mají etickou výchovu ve svém školním vzdělávacím programu získat plaketu „etická škola“ v různých stupních – základní (integrovaně), bronzový, stříbrný a zlatý. Více informací najdete na: <http://www.etickavychova.cz/ops/>

V rámci projektu ESF OPVK probíhá tvorba učebnic, pracovních listů a metodik k etické výchově včetně audiovizuální pomůcky. Pokud chcete v elektronické podobě poslat pracovní verzi učebnice, která je nyní testovaná na školách, budou dostupné na: <http://www.etickavychova.cz/ucebnice-formular/>

Připravuje se konference k etické výchově 8. října 2013 v Praze. Bližší informace budou během následujících měsíců zveřejněny na <http://www.etickeforumcr.cz>

Etická výchova, o. p. s.

Informace lze najít na www.etickavychova.cz. Její poslání je podobné jako poslání EF ČR. Nejdůležitější informací, kterou uvádí na svých stránkách v sekci „obavy a mýty“ je: Největší obavou a mýtem je, zda etická výchova není skrytým náboženstvím. Ačkoli vychází z podobných principů, které najdeme v křesťanství, a mnoho významných osobností, propagujících etickou výchovu bylo a je křesťany, nemá náboženskou spojitost.

4 Management řízení změny – implementace etické výchovy do školního kurikula.

Ve své knize popisuje Druckner, že vůdcovská role klade pouze dva požadavky, z nichž druhý souvisí s manažerskou etikou. Prvním z nich je přijetí skutečnosti, že vysoké postavení nepropůjčuje privilegia: ukládá povinnosti. Druhý říká, že vedoucí musí v rámci organizace přijmout za svou tu shodnost mezi skutky a slovy, mezi chováním a vyhlášenými zásadami a hodnotami, které říkáme „osobní integrita“ (Druckner 1993)..

Ve školství dochází často k nutnosti změn, které jsou reakcí měnící se společnosti. Přitom je zde obecně velmi silná setrvačnost (Světlik, 1996). To klade vysoké požadavky na management školy, které by rádo, mělo by či musí změny realizovat.

4.1 Vymezení pojmu změna

Změnou rozumíme odlišnost od předchozího stavu (jako rozdíl), přechod od původního stavu ke stavu novému (jako proces).

„Změnou rozumíme odchylku od předpokládaného stavu nebo průběhu procesu. Vyplývá z nejistoty či omezené míry možného poznání budoucnosti v době, kdy vznikají manažerské záměry (např. plány, prognózy, výhledy)“. (Vodáček, Vodáčková) Autoři staví manažery do role pasivních pozorovatelů a hodnotitelů samovolných změn jejich plánů. Změny jsou odhadovány a jsou přijímána opatření na eliminaci negativních dopadů.

„Základem změn jsou inovace. Proto je teorie změn provázaná s teorií inovací.“ (Častorál, 2010). Obecně rozlišuje inovace na technologické a sociální. Inovace jsou tedy podskupinou nadřazeného pojmu změna.

4.2 Členění změn podle různých kritérií

V odborné literatuře jsou různými autory popisovány: typy a druhy změn, příčiny vzniku potřeby změn, kroky změn, příčiny odporu ke změnám, druhy odporu ke změnám, strategie překonávání změn.

Typ změny: můžeme třídit podle příčiny vzniku, délky, potřebné k realizaci změny, míry závažnosti, oblastí, které změna postihne, způsobu implementace, skupin aktérů změny. Před realizací je nutno změnu důkladně analyzovat z více úhlů pohledu, jako tomu došlo v předchozích kapitolách v souvislosti s etickou výchovou. Důležitá je schopnost posoudit, jak hluboký zásah do systému školy změna přinese a tomu přizpůsobit implementaci. To je příklad implementace etické výchovy. Jedná se o závažnou změnu, proto je namístě hlubší zkoumání problematiky.

Osm stupňů závažnosti změny podle Collinse (1998), (vysvětlivky: stupeň 1. nejnižší, stupeň 8. Nejvyšší).

1. Vyladění výkonu – zaměření na efektivitu
2. Restrukturalizace: centralizace či decentralizace
3. Přerozdělení zdrojů: zvýšení důležitosti některých oddělení a snížení jiných
4. Zlepšení firemního plánování: symbolizuje posun v myšlení
5. Změna vedení: nový top manažer, impulz pro nové změny
6. Změna definice úspěchu: stanovení nových cílů vede ke změně chování
7. Změna v poslání, vizích, hodnotách a filozofii organizace: symbolizuje radikální posun v myšlení a chování

8. Posun paradigmatu: koncepční změna v myšlení, řešení problémů, stanovení limitů, změna ve způsobu podnikání, prolomení myšlenkových bariér, závažná myšlenková změna

Obecnější třídění změn (Bělohlávek, 2006)

- Změna technologií
- Změna administrativy
- Změna lidí

V tomto stručném přehledu je částečně problém, zda lze lidi skutečně změnit. Můžeme se pokusit o jejich lepší motivaci, kultivaci pracovní morálky a nabídku dalšího vzdělávání.

Délku změny lze chápat dvěma způsoby. Jako čas, potřebný k implementaci změny a jako dobu platnosti zavedené změny.

4.3 *Resistance vůči změnám*

Odpor ke změně autoři literatury třídí a nahlízejí z různých hledisek (Vodáček, Vodáčková, 2001):

- Jednotlivců nebo kolektivů
- Oprávněný neoprávněný
- Jasně nebo nejasně vyjádřený
- Aktivní nebo pasivní
- Mocenský (poziční)
- Dle významnosti z hlediska míry dopadů na organizaci.

Odpor ke změně v každém jednotlivém případě ovlivňují různé aspekty, které jsou často navzájem kombinovány. Obecně proto autoři uvádí seznamy různě častých příčin.

Příčiny odporu (Častorál 2011)

- Neinformovanost o charakteru změn
- Neznalost přínosu změny
- Obavy z nového – nedůvěra
- Ekonomické obavy
- Strach ze sociální nejistoty
- Setrvačnost a pohodlnost
- Obavy z narušení kolektivů a vztahů na pracovišti
- Nejistota ve schopnosti adaptovat se na nové podmínky.
- Obavy ze ztráty postavení a kvalifikace

V práci (Kopárek 2012) je zmiňováno, že v literatuře na téma změny či managementu změny se o změně pojednává vždy jako o jednoznačně obecném pojmu v obecné rovině. Autor píše, že nikde nenalezl soubor instrukcí s rozborů konkrétních změn s harmonogramem kroků změn, konkrétními příčinami vzniku potřeby změny atd. Důvodem může být, že se těžko odhaduje časová dotace, potřebná ke změně. To zapříčiňuje více faktorů. Každý manažer je osobností a uskutečnění změny závisí na jeho schopnostech vedení na jedné straně a zároveň na myšlenkové úrovni pedagogických pracovníků. Významnými vlivy podle výzkumného šetření (Kopárek 2012) patří zjištění vysokého vlivu vnímání přínosu změn na celkový odpor ke změnám. Uvádí, že učitelé jsou ochotni akceptovat vysokou náročnost změny, vnímají-li pozitivně její přínos. Dále popisuje rozdíl mezi muži a ženami. Učitelé a zvláště muži potřebují věřit, že změny jsou přínosné. Větší odpor ke změnám projevují ženy. Citlivěji vnímají náročnost změn. Odpor ke změnám stoupá spolu se vzrůstajícím věkem a délkou práce pro školu. Pokud se jedná o konkrétní změnu např. implementace nového předmětu etická výchova do školního kurikula, situace je ještě komplikována tím, že jde o doplňkový předmět a jeho implementace je MŠMT podporovaná, ale není centrálně určeno, od kdy má ke změně plošně dojít. Na některých školách se etická výchova učí již několik let, někde o zavedení etické výchovy neuvažují, přestože důvody ke změně jsou známé.

Na základě výše uvedeného je v této práci změna (implementace nového předmětu etická výchova) viděna jako připravovaný, plánovaný, záměrný a místy realizovaný proces. Manažer nemůže být jen sledovatelem vývoje společnosti, reagující opatřeními na eliminaci negativních dopadů vývoje školy a společnosti, což koresponduje s uvedenou definicí změny (Vodáček, Vodáčková). Příčinou vzniku změny je globalizace a globální problémy. Délka změny – zavedení etické výchovy do školního kurikula, se značně liší. Velmi závisí na osobnosti ředitele školy a jeho manažerských dovednostech. Závažnost změny podle osmistupňové pyramidy podle Collinse (1998) – stupeň 1. nejnižší, stupeň 8. nejvyšší se pohybuje ve škále od stupně 3 až po stupeň 8.

Na stupni 3 jde jednoznačně o přerozdělení předmětů: zvýšení důležitosti etické výchovy na úkor jiných (konkrétně upřednostnění např. před cizími jazyky atd.), což je důvodem zásahů do rozvrhů a hodinových dotací dotčených pedagogických pracovníků. Již zde je nutné počítat s překážkami a odmítáním změny.

Na stupni 4 se jedná o zlepšení firemního plánování: symbolizuje posun v myšlení, konkrétně je třeba vytvořit střednědobý plán, kdy bude objednáno úvodní školení, bude zjišťován a podchycován zájem o etickou výchovu u rodičů a pedagogických pracovníků. V případě kladné odezvy bude nutný posun v myšlení a vnitřní motivace pedagogických

pracovníků (stupeň 5), kteří se zúčastní dvouletého školení DVPP ve svém volném čase o sobotách, nedělích, svátcích a prázdninách. Zde jsou opět patrné překážky zavádění změny. Většina pedagogických pracovníků nebude ochotna obětovat čas, který může trávit odpočinkem s rodinou atd.

Na stupni 6, který mění definici úspěchu: stanovení nových cílů vede ke změně chování. V souvislosti s etickou výchovou je překážkou způsob výuky, který je se svou zážitkovou pedagogikou protikladem frontální výuky, která u nás stále přetrvává. To vede ke změně chování. Dochází k posunu od teorie k praxi, ke klíčovým kompetencím pro život. Tady se setkáváme s obavou ztráty autority a obavy z neznámého.

Na stupni 7 jde o změnu v poslání, vizích, hodnotách a filozofii organizace: symbolizuje radikální posun v myšlení a chování. V souvislosti s etickou výchovou je důležité, aby procházela celou školou, od manažerů, přes pedagogické pracovníky, žáky i jejich rodiče. Pak dochází k radikálnímu posunu klimatu školy kladným směrem.

Na stupni 8 jde o posun paradigmatu: koncepční změna v myšlení, řešení problémů, stanovení limitů, změna ve způsobu podnikání, prolomení myšlenkových bariér, závažná myšlenková změna. Hlavním paradigmatem jsou, že etická výchova může být skrytým náboženstvím. Dalším paradigmatem, vycházejícím z nedostatečné informovanosti je, že etickou výchovu připomínáme stále, jsou to vlastně pravidla chování. Bariéry v myšlení se špatně prolamují, řešením těchto problémů může být otevřenost, informovanost, vzdělání a dostatek času. Změnu ve způsobu vedení školy vidím opět v prostupnosti celou školou od manažerské etiky až po zvládnutí deseti stupňů etické výchovy žáky.

Podle obecnějšího třídění změn (Bělohávek 2006) se jedná o změnu lidí, která předpokládá špičkového top manažera, motivaci, nabídku dalšího vzdělávání a dostatek času.

Z výše uvedeného vyplývá, že zavádění etické výchovy do školního kurikula je dlouhodobý proces. Je nutné rozdělit nové úkoly a povinnosti, reagovat na resistenci zaměstnanců, měnit dokumenty (např. ŠVP) a upravovat (často nepopulárně) pracovní právní vztahy (např. hodinové dotace). V případě implementace etické výchovy do školního kurikula se jedná o relativně nový předmět. Je proto vhodné se obrátit na někoho, kdo již etickou výchovu do své školy zavedl (příklady dobré praxe). Dochází tak k výměně zkušeností, poučení a správné směřování.

Mezi plánované aktivity, které povedou k rychlejšímu a hladšímu překonání odporu jsou: odhalení příčin odporu a jejich zmírnění či odstranění, motivace, informace, zdůraznění přínosů, další vzdělávání, osobnost vedoucího pracovníka.

V literatuře dochází ke shodě na tom, že obavy a odpor ke změnám jsou normální. Potvrzují to (Urban 2003) výsledky mezinárodních výzkumů, že při zahájení procesu změny má 60 – 80% zaměstnanců odmítavý postoj ke změně, provázený obavami.

4.4 Podstata rezistence vůči změnám

V literatuře je pojem odpor nahrazován pojmem rezistence (např. Rolný 2004). Podle něho podstata rezistence zaměstnanců tkví v obecné rovině ve třech základních motivech:

1. V nejistotě dosažení záměrů a konečného efektu změny

Zaměstnanci se obávají následků změny a to i tehdy, pokud jsou nespokojeni s dosavadním stavem. Strach pramení z nejistoty, do jaké míry změna ovlivní jejich konkrétní práci, postavení, příjmy atd.

2. V neochotě ztratit dosavadní výhody

Změna vždy potenciálně znamená nebezpečí ztráty osobní prestiže, postavení, případně nutnost rekvalifikace, tedy riziko, obrazně řečeno, začít od nuly.

3. V přesvědčení o slabinách navrhované změny

Po zveřejnění zamýšlených změn je většina lidí přesvědčena, že ví o problémech, které je učiní neefektivními, a o kterých navrhovatelé asi nevědí nebo je podcenili.

Autor uvádí, že tyto výchozí motivační zdroje chování zaměstnanců mohou být zdrojem neetického jednání a atmosféry permanentního napětí. Uvádí zde obtížnou dvojroli vedoucího pracovníka, který musí vystupovat jako stabilizační a integrační prvek na jedné straně, na straně druhé je nositelem a realizátorem změny. Tato dvojrole může vést ke dvěma extrémním polohám jeho práce. Buď podlehne tlakům zaměstnanců a začne nutné kroky změny modifikovat podle nich nebo se bude striktně držet zadaného programu a direktivně, silově ho prosazovat. Tím naruší nutnou komunikaci a kontakt se zaměstnanci. Vyvarovat se oběma krajním polohám lze uplatňováním etického vedení. Čestné a otevřené jednání s lidmi i o nepopulárních opatřeních je daleko lépe vnímáno než strohé příkazy. Ve všech opatřeních musí být respektována důstojnost člověka a ohleduplnost k jeho právům. Velmi záleží nejen na formě sdělení změny, ale i na konkrétním nositeli, který by měl mít obecně uznávaný morální kredit. Důležitá je podrobnější informovanost manažera a seznámení se s výhradami zaměstnanců, analýza racionálního jádra jejich námitek a následné navrhované odpovídající způsoby řešení. V souvislosti s etickou výchovou je příkladem jasného plánu Slovensko, kde vysoký management změnu připravoval, ve dvouletém cyklu odzkoušel a nakonec plošně zavedl. V ČR jsou argumenty pro plošné zavádění etické výchovy jasné, ale postoj k plošné

implementaci ze stran odpovědných úředníků váhavý (předvýzkum – rozhovor s představitelkou Etického fóra, ČR, o. s.).

4.5 Metody zmírnění či odstranění resistance

V praxi je často používána řada různých metodických postupů (Ekonom 9/1996. Týdeník Hospodářských novin, str. 41), které manažerům pomáhají čelit rezistenci zaměstnanců při zavádění změn. I když žádný z nich není pravděpodobně univerzálně efektivní, zdroj uvádí obecně podpůrné nástroje, které lze v odpovídající míře použít. Při práci s nimi je etické hledisko výchozím a nezastupitelným prvkem, jeho absence znehodnocuje funkčnost nástrojů. Ty se pak mívají účinkem.

1. Komunikace

Zásadní nástroj, její forma musí přísně splňovat etická kritéria. Přístupy, které vážně poškozují realizaci strategických cílů, jsou zejména nepravdivost a vědomé zadržování informací, plošná kampaň bez osobních kontaktů, laxnost osob, předávajících informace.

2. Vzdělávání

Je důležitým nástrojem k pochopení nutnosti změn. Jedná se o dlouhodobý a často i nákladný proces, jehož výsledky se nedostavují okamžitě. Přesto se jedná o výrazně podpůrný faktor, který je schopen podpořit vnímání morality a důležitosti změny.

3. Spoluúčast

Je vhodným nástrojem v situaci, kdy v kolektivech existují silné osobnosti, kteří z obavy ze změny negativně ovlivňují své okolí. Přímé zapojení, konkrétní pověření těchto jedinců úkoly, souvisejícími s přípravou změn může být pozitivní. I když se zvýší časová náročnost přípravy konečného návrhu změn, spoluúčast se stává i morální spoluodpovědností, který dokáže psychologicky změnit postoje řady zaměstnanců ve prospěch změny.

4. Podpora

Projevená zejména ve chvíli, kdy pracovníkům hrozí ztráta pozice, nutnost rekvalifikace atd., může pozitivně ovlivnit jejich vnímání situace. Morální podporou, neformálním projevením spoluúčasti a hlavně konkrétní pomocí při hledání alternativ řešení jejich situace, naplňuje opravdový význam slova kolegiálnosti. Podpora je konkrétní činnost, prostřednictvím které dává škola najevo, že dotyčné nevnímá „pouze“ jako zaměstnance, ale snaží se lidsky a citlivě řešit změny ve své organizační struktuře, s ohledem na konkrétního člověka.

5. Vyjednávání

Je nutným nástrojem v situaci, kdy ohnisko odporu proti navrhovaným změnám tvoří jen několik jednotlivců nebo skupin, kteří mají značný formální či neformální vliv na ostatní. Etický způsob vyjednávání bez postranního lobování a jiných amorálních praktik znamená vzájemnou polemiku na úrovni střetu věcných argumentů. Vždy je nutné klást důraz zejména na společné zájmy obou stran, společného cíle zdravé školy.

K překonání lidské rezistence je třeba použít a propojit všechny uvedené nástroje v podobě strategického plánu, jehož vnějším i vnitřním limitem by měla být právě etičnost všech zamýšlených kroků. Etický přístup a morální cíl dokáží vytvořit příznivé klima, ve kterém i pro někoho bolestné změny jsou chápány jako nutná součást rozvoje dynamiky školy.

4.6 Manažerská etika

Nové pojetí odpovědnosti a kooperace, etické vedení, způsoby překonávání rezistence zaměstnanců, osobnost manažera, etické klima jsou konkrétními východisky, které představují manažerskou etiku. Spolu s principy a normami celospolečenského etického zájmu tvoří zdroje, jejichž vzájemná koordinace je podstatou řídicí práce na poli etiky v prostředí školy. Řízení etických zdrojů (Ethics Resource Management – „ERM“) je již zažitý pojem. Obsahuje širokou problematiku hledání metodologických postupů při řešení etických konfliktů v různých typech společností. Cílem je koordinovaný, strategický přístup k etické problematice. V etice jsou cíle jasné. Rozhodujícím požadavkem je moralita lidského chování a jednání. Ta ve sféře školy či podniku vytváří pozitivní etické klima a je v souladu s celospolečenským zájmem.

4.7 Manažerský styl při řízení změny

Velký vliv na odpor zaměstnanců má manažerský styl, uplatňovaný řídicími pracovníky při řízení změny. Různé styly jsou charakterizovány různou měrou spoluúčasti s negativy i pozitivy.

Styly vedení změny podle Dědiny a Odcházela (2007)

- Spolupracující – široká spoluúčast pracovníků na klíčových rozhodnutích o budoucnosti organizace
- Konzultativní – účast pracovníků je omezena na oblast jejich práce
- Direktivní – použije se manažerská autorita pro rozhodnutí o změnách s doporučením, jakým způsobem má být změny dosaženo
- Nátlakový – manažer uloží změnu v organizaci bez doporučení

U každé jednotlivé změny manažer musí rozhodnout, jaký styl zvolí. Všechny styly mají svá pozitiva i negativa v souvislosti s konkrétní změnou.

4.8 Činnosti a postupy k usnadnění práce realizátorům změn

Na základě podrobného rozboru možných příčin vzniku odporu byl sestaven (Kopárek 2012) výběr činností a postupů, které mohou usnadnit práci realizátorům změn.

- Nezbytnost sebepřesvědčení řídicího pracovníka o nutnosti změny a vize přínosu změny (tedy souvislost s manažerskou etikou – shoda myšlení a jednání)
- Promyšlení změny z hledisek náročnosti, rizik, výsledku, personálního zabezpečení, nalezení i osobních přínosů změny pro zaměstnance, možnosti zvýšení jejich angažovanosti, odhad místa podstatného odporu a jeho příčin, volba aktivit k eliminaci odporu, volba spojenců, volba stylu řízení změny
- Úplné a srozumitelné informování pracovníků s důrazem na důležitost, nezbytnost a přínos, jasné vymezení kompetencí a úkolů účastníků změny, stanovení dílčích cílů, termínů jejich dosažení a způsobu kontroly, kritické zvážení případných námitek a pozměňovací návrhy, přihlédnout k názorům ostatních.
- Po oznámení změny a dosažení dílčích cílů analyzovat reakce s ohledem na zjištění ohnisek odporu a jeho příčin, najít možnost snížení či eliminace.

Ve své práci (Kopárek 2012) zdůrazňuje autor jednu z příčin, se kterou není v předchozích členěních počítáno a s implementací etické výchovy do škol přímo souvisí. Z řídicí praxe hovoří o změnách, které negenerují pro zainteresované pracovníky pocit ohrožení, díky dobré informovanosti jsou si dobře vědomi přínosu, které s sebou změna přináší. Znamená pro ně však více práce a její realizace je náročná. Příkladem může být nutnost změnit rozdělení učiva některého z vyučovacích předmětů do jednotlivých ročníků v rámci ŠVP jako reakce na změnu používaných učebnic. Ty si vyučující sám vybral, je spokojen, že má pro výuku nové učebnice k dispozici, ale měnit školní dokumenty je pro něj pracné. Vychází nám posouzení změny s ohledem na náročnost její realizace. Pokud aplikuji příčinu, zmiňovanou autorem (Kopárek 2012) na implementaci etické výchovy, většina zaměstnanců bývá po úvodních školeních nadšena, vidí přínos změny, důvod k profesionálnímu a osobnímu růstu, nemají pocit ohrožení. Navštěvovat dvouleté kvalifikační studium, ukončené závěrečnou prací ve svém volném čase je pro ně náročné. Změna učebního stylu z převážně frontálního vyučování na zážitkovou

pedagogiku je velmi náročná. Pak je na místě posouzení změny s ohledem na náročnost její realizace.

4.9 ŠVP právní ukotvení a management změny ŠVP

- Východisko konstrukce ŠVP

Východiskem konstrukce ŠVP je právní vymezení školského zákona o RVP a o ŠVP (§4 a § 5 Školského zákona). Etická výchova je v RVP zakotvena jako doplňkový vzdělávací obor. ŠVP chápe učivo jako prostředek k osvojení očekávaných výstupů a musí svým obsahem naplňovat klíčové kompetence, které svým zaměřením vycházejí z koncepce celoživotního učení: kompetence k učení, řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní. (Hanzelka 2009)

- Management změny v ŠVP

Analýza a odhad překážek a přínosů při zavádění předmětu etická výchova, řešení konstrukce učebního plánu, vazeb mezi předměty a řešení průřezových témat.

- Konstrukce změny v ŠVP

Stanovení základního a rozšiřujícího učiva etické výchovy podle RVP, rozdělení učiva a průřezových témat do jednotlivých ročníků včetně mezipředmětových vazeb s možností ověřování dosažení závazných očekávaných výstupů a vazbou na realizaci vzdělávacího procesu, zpracování vazby programu na hodnocení výsledků vzdělávání žáků. Zde je pojmenována problémová otázka klasifikace předmětu etické výchovy. Jak vlastně klasifikovat etickou výchovu? Důvodem složitostí je obtížnost hodnocení a klasifikace názorů. V tomto ohledu se nabízí slovní hodnocení. Spíše než klasifikovat lze hodnotit např. míru zapojení do aktivit, míru přínosu zadanému tématu atd.

- Administrace změny ŠVP

Porovnání implementace změny ŠVP s RVP, opětovné projednání ŠVP s pedagogickou radou a jeho předložení školské radě k vyjádření (§ 168 Školského zákona), předložení ŠVP zřizovateli, jeho dokončení, vydání a zveřejnění.

- Korekce

Případná úprava a inovace ŠVP na základě evaluace po uplynutí určité doby.

5 Výzkumný projekt

V rámci nultého výzkumu byly upraveny detaily dotazníků a přidán respondent Etické fórum ČR, o., s. V rámci předvýzkumu byly uskutečněny celkem 4 rozhovory (dva

s ředitelkami škol s etickou výchovou, jeden s vedením Etického fóra ČR, o. s., a jeden s koordinátorkou implementace etické výchovy do škol, zřízených ÚMČ Praha 6). V rámci hlavního výzkumu bylo osloveno 104 škol a Etické fórum, o. s.

5.1 Nultý výzkum

V rámci nultého výzkumu byly původně dva dotazníky (pro školy, kde se vyučuje etická výchova a pro školy, kde se nevyučuje etická výchova) předloženy třem kolegyním. Po vyplnění a na základě vznesených připomínek byly některé drobnosti upraveny a byl přidán další dotazník pro instituci Etické fórum České republiky, o. s., z důvodu získání komplexního pohledu na překážky implementace etické výchovy.

5.2 Předvýzkum

Cílem předvýzkumu bylo získání dostatečného množství informací přímo od vzorku managementu škol, kde se etická výchova vyučuje, od managementu MPC Praha 6, a managementu Etického fóra České republiky, o. s. Předvýzkum proběhl formou rozhovorů. Součástí předvýzkumu bylo zjištění, že je jich pouze 78 (www.etickeforum.cz).

5.2.1 Rozhovor s výkonnou ředitelkou a ekonomickou vedoucí Etického fóra ČR, o. s.

Za relevantní informace pro tuto práci považuji z hlediska řídicích procesů zavádění etické výchovy v ČR, že etická výchova zatím nebude u nás v republice plošně zaváděna (jako je tomu na Slovensku). Důvodem je nepochopení a nezájem odpovědných činitelů a úředníků MŠMT. Etika by měla být dobrovolně přijímána jako součást našich osobností a našich profesí (manažerskou etiku nevyjímaje). Pokud je etika nařízená shora a nevychází přímo z našich osobností, nelze předpokládat kvalitu vzdělávání. Etika by měla procházet celou školou od vedení škol, přes učitele a rodiče až po žáky. Je proto nesmírně důležitá osobnost ředitele a jeho přesvědčení o zavedení změny. Školám, které o zavedení etické výchovy uvažují, je EF ČR připraveno nabídnout veškerou podporu.

EF ČR se setkala při zavádění etické výchovy do škol s nepochopením ze stran některých náboženských sdružení a menšinových skupin (zejména menšinová náboženství a

osoby s jinou sexuální orientací), které bylo řešeno i mediálně. Týkalo se zejména vydaných učebnic a metodických materiálů¹⁶

Učebnice již nejsou volně k dostání. Neupravená vydání jsou poskytována pouze absolventům kurzů s vysvětlením lektorů. Etické fórum ČR na vzniklou situaci reagovalo okamžitě. Pracují na vydání nových metodických materiálů, o které lze požádat na <http://www.etickavychova.cz/ucebnice-formular/>, kde budou v blízké době ke stažení.

Situace se týká se díla *Etická výchova 2*, které patří mezi průkopnické materiály v oblasti etické výchovy, vyplňuje mezeru, způsobenou absencí podobné teoreticko-praktické literatury. Autoři i vydavatelé si dnes uvědomují, že v oblasti lidských a ekonomických hodnot prošla společnost vývojem, který by měl být při etické výchově zohledněn. Konkrétně se jedná o oblast náboženských hodnot. Autoři zde vycházejí z tradičního pohledu na realitu, ze které se zrodila naše euro-atlantická kultura. Proto věnují větší pozornost vlivu křesťanství, zatímco další světová náboženství jsou zmíněna spíše okrajově. Současnost ukazuje, že je nezbytné věnovat větší pozornost i např. islámskému a jiným vlivům. Některé náboženské organizace se k nerovnováze v publikacích nesouhlasně vyjádřili. Vzhledem k zavedení etické výchovy do rámcového vzdělávacího programu se dá očekávat, že budou zpracovány a vydány příručky nové, reflektující současnou situaci.

Dalším manažerským krokem změny bylo upozornění Etického fóra ČR, o. s., těm institucím, které výše uvedené metodické materiály již léta užívají. Týkají se zejména materiálu *Etická výchova 3*, které se věnuje také sexuální výchově. Bylo upozorněno na nové poznatky z oblasti antikoncepce. Také bylo rozšířeno o další informace o jiné sexuální orientaci, obtížích při neuspokojení rodičovských rolí, toleranci společnosti a přijímání těchto odlišností, větší rozvodovost v jejich párech, promiskuitě a HIV/AIDS (homosexuální menšina se k nerovnováze pozornosti ve vydání publikace nesouhlasně vyjádřila).

Toto je příkladem vlivu globalizace na školní vzdělávání. Změna tradičních způsobů je nevyhnutelná a nutná ve všech segmentech společnosti. Implementovat nový předmět se neobejde bez neustálých úprav, reagujících na současnou situaci společnosti a ekonomiky. Kritická reakce je příkladem, že otázka etické výchovy je věcí veřejnou, diskutovanou. Přesto společnost neprojevuje o etiku jako celek opravdový zájem. Středem zájmu jsou častěji populární témata jako kyberšikana, sexuální výchova, šikana atd.

¹⁶ LEN CZ, Ladislav. *Etická výchova: metodický materiál 2*. 2. vyd. Překlad Jiří Drejnar, RNDr. Helena Šťastná, CSc. Praha: Pro Etické fórum České republiky vydalo nakl. Luxpress, 2005, 92 s. ISBN 978-80-7130-139-4.

LEN CZ, Ladislav a Eva IVANOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. 3. vyd. Překlad RNDr. Marie Cívínová, RNDr. Helena Šťastná, CSc. Praha: Luxpress, 2003, 115 s. ISBN 80-713-0107-8.

5.2.2 Rozhovor s koordinátorkou projektu implementace etické výchovy do škol, zřizovaných ÚMČ Praha 6

Koordinátora je pověřena školským odborem ÚMČ Praha 6 koordinací projektu implementace etické výchovy do 15 škol, zřízených touto městskou částí. Po zjišťování stavu výuky etické výchovy v roce 2011 oslovila Etické fórum ČR s žádostí realizace kurzů. V roce 2012 se rozjíždějí v rámci projektu implementace na Praze 6 formy individuálních motivačních setkání odborníků na etickou výchovu s učiteli a vedoucími pracovníky škol. Koordinuje i metodickou podporu, která je přizpůsobená potřebám jednotlivých škol. Od září 2012 probíhá na naší škole ZŠ Emy Destinové dlouhodobý 250 ti hodinový kvalifikační kurz etické výchovy v rámci DVPP. Náklady jsou hrazeny městskou částí Praha 6. Navíc se podařilo zkoordinovat Etické fórum ČR, o. s. a Universitu v Hradci Králové, kde se předmět etická výchova vyučuje v rámci bakalářského programu a dohodnout, že účastníci 250 ti hodinového kurzu etické výchovy od Etického fóra ČR, o., s., mají možnost zároveň získat bakalářský titul Univerzity v Hradci Králové, pokud již mají titul Mgr. a zaplatili poplatek, spojený s administrativním řízením s UHK. Celkem je v kurzu okolo 25 pedagogických pracovníků. Za zmínku stojí, že ne vždy se mohou podobných kvalifikačních kurzů zúčastnit pracovníci, kteří nemají vysokoškolské pedagogické vzdělání. Zde je umožněno získat kvalifikaci, potvrzenou etickým fórem, ne však bakalářský diplom UHK.

5.2.3 Rozhovor s paní ředitelkou ZŠ Hanspaulka

Etickou výchovu vyučují jako povinný předmět 1 hodinu týdně v 1. – 9. ročníku pod názvem osobnostní výchova od roku 2005 (od roku 1992 se na této škole vyučoval nepovinný předmět etická výchova). Při zavádění etické výchovy na této škole překonali překážku, kdy byl předmět etická výchova dáván do souvislosti s náboženstvím. Původně byla vyučována etická výchova na příbězích křesťanské etiky a někteří rodiče ji odmítali, protože ji považovali za výuku náboženství. Vedení školy se při tvorbě ŠVP rozhodlo nazvat předmět osobnostní výchova. Za jeho součást považují i tzv. zážitkové kurzy, které absolvují všechny třídní kolektivy 6. – 9. tříd. V současné době by paní ředitelka uvítala nové metodické listy a materiály. Paní ředitelka nadnesla další z překážek. Mnoho škol kvůli hodinové dotaci dávají přednost další hodině cizích jazyků či matematiky před hodinou etické výchovy.

Konkrétní kroky managementu, které byly podniknuty:

1. Přesvědčení vedení školy a pedagogického sboru pro výuku etické výchovy – řízení změny – seznámení s vizí, obsahem a cíli etické výchovy.

2. Dotazník rodičům – etická výchova získala rodičovskou podporu.
3. Informace o záměru zavedení etické výchovy zřizovateli.
4. Proškolení pedagogických pracovníků – dvouleté studium DVPP.
5. Renovace ŠVP – začlenění etické výchovy.
6. Vyčlenění hodin v rozvrhu.
7. Výuka etické výchovy.

5.2.4 Rozhovor odstupující ředitelkou ze ZŠ ve Starém Harcově u Liberce

Pokud se týká manažerských procesů, jsou téměř stejné jako u ZŠ Hanspaulka. Největší důraz klade paní ředitelka na prostupnost etické výchovy celou školou (od provozních zaměstnanců přes nepedagogické, pedagogické pracovníky, vedení školy, žáky, rodiče). Kdyby nebyla paní ředitelka hluboce přesvědčena o smysluplnosti a nutnosti etické výchovy, obtíže by jí činila pravděpodobně hodinová dotace a priority moderních předmětů

5.2.5 Shrnutí získaných poznatků předvýzkumu a odhad výsledků výzkumu

Na základě rozhovorů v rámci předvýzkumu byly zjištěny tyto překážky:

1. Nedostatečná hodinová dotace a dávání přednosti např. výuce cizích jazyků. Pak je zavádění etické výchovy otázkou priority.
2. Obava, že etická výchova je výukou náboženství. K tomuto názoru uvádím názor, dostupný na www.etickavychova.cz: „Největší obavou a mýtem je, zda etická výchova není skrytým náboženstvím. Ačkoli vychází z podobných principů, které najdeme v křesťanství, a mnoho významných osobností, propagujících etickou výchovu, bylo a je křesťany, nemá náboženskou spojitost“.
3. Nezájem, nepochopení odpovědných činitelů.

Výzkumné předpoklady:

1. Nedostatek informací.
2. Nedostatek lidských zdrojů, které mají implementaci do škol na starosti.
3. Nedostatek financí na DVPP.
4. Dlouhotrvající kurz DVPP, neochota vyčlenit 250 hodin ze svého času o sobotách, nedělích, svátcích i prázdninách.

5.3 Hlavní výzkum

5.3.1 Předmět výzkumu

Byl zjištěn nízký počet škol, kde se etická výchova vyučuje (78 škol a školských zařízení). Otázkou je, jaké překážky stojí v cestě rozšíření výuky etické výchovy na většinu základních škol v České republice? Součástí bude potvrzení výzkumných předpokladů a překážek, zjištěných při předvýzkumu. Tj. nedostatečná hodinová dotace a dávání přednosti jiným předmětům, obava, zda etická výchova není skryté náboženství, nedostatek financí na DVPP, nedostatek informací o etické výchově, nezájem o dlouhodobý kurz etické výchovy, nezájem a nepochopení etické výchovy. Na základě odpovědí bude navrženo možné řešení v souvislosti s řízením změny. Bude navržen modelový postup zavádění etické výchovy do školního kurikula, vypracovaný na základě zjištěných skutečností.

5.3.2 Výzkumný projekt – respondenti

1. Vedení základních škol, kde se etická výchova vyučuje (zdroj: stránky Etického fóra ČR, o. s.).
2. Vedení základních škol, kde se etická výchova nevyučuje (náhodný výběr dle tabulky), (Gavora 2000, příloha 1. 7).
3. Etické fórum ČR, o. s.

5.3.3 Metody výzkumu

Deskriptivní výzkum formou tří krátkých dotazníků, rozeslaný na 104 škol a Etické fórum ČR, o. s. Dotazníky obsahují uzavřené, škálové, ale také otevřené otázky, umožňující získávat nové poznatky, náměty, kontakty. Dotazníky byly zpracovány na www.google.cz.

5.3.4 Porovnání získaných dat s výsledky předvýzkumu

A) Informace, zjištěné z dotazníku základním školám bez výuky etické výchovy

Bylo osloveno 52 základních škol bez výuky etické výchovy (odpovědělo 6 respondentů), které se rozhodly nezavádět etickou výchovu. Ovlivnily je při rozhodování tyto situace: etická výchova prolíná do různých předmětů, proto ji jako samostatný předmět nezavedou, na základní škole praktické je samostatný předmět etická výchova dosti náročný, nedostatek informací.

Byl získán jen zlomek odpovědí. Potvrzuje se výsledek předvýzkumu (rozhovor s Etickým fórem ČR, o. s., že o etickou výchovu nejeví vedení škol přílišný zájem a zůstává nepochopena odpovědnými činiteli. Obtíže činí nedostatek proškolených pedagogů, jejich nezájem a nechuť, nedostatek informací. Dále nepotřeba samostatného předmětu, protože dochází k prolínání etické výchovy do různých předmětů, někde náročnost etické výchovy.

B) Informace, zjištěné z dotazníku základním školám s výukou etické výchovy

Na dotazník odpovědělo 8 respondentů z 52. Na těchto základních školách výuka etické výchovy probíhá od dvou do osmi let, většinou formou samostatného předmětu jednu hodinu týdně. S výukou školy začínaly různě, od prvního, ale i od sedmého ročníku. Iniciátorem byl ve čtyřech případech ředitel školy, v ostatních případech pracovníci školy, v jednom případě lektorka kurzu etické výchovy. Respondenti uvádějí spolupráci formou grantu J. Luxe a spolupráci s Královéhradeckým krajem, s NIDV Liberec, s Etickým fórem České republiky, o. s., vyučující - VŠ doplnění etické výchovy DVPP - dle nabídky NIDV EtV, s ministerstvem školství a školami z obvodu se zavedenou EtV. S nabídkou služeb institucí, kde se školili či školí jejich učitelé byli ve třech případech velmi spokojeni, 5 spíše spokojeno. Dva respondenti uvádějí velkou spokojenost s lektory, kteří kurzy etické výchovy vedli, šest respondentů bylo spíše spokojeno. Etická výchova spíše zlepšila vztahy žák-žák u šesti respondentů, u jednoho respondenta nijak neovlivnila. Dva respondenti uvádějí, že etická výchova vztahy žák – učitel – žák velmi zlepšila. Ve třech případech tyto vztahy spíše zlepšila, ve dvou případech nijak neovlivnila a spíše zhoršila v jednom případě. Vztahy vedení školy – učitel – vedení školy výuka etické výchovy ve čtyřech případech spíše zlepšila, ve čtyřech nijak neovlivnila. Vztahy na úrovni škola – rodiče, rodiče – škola výuka etické výchovy v pěti případech nijak neovlivnila, ve dvou výrazně zlepšila, v jednom případě spíše zlepšila. Klima školy bylo výukou etické výchovy ve čtyřech případech spíše zlepšeno, ve čtyřech se nijak nezměnilo. Konkrétní kroky, které management školy podnikl, jsou zavedení do ŠVP, upřednostnění časové dotace etické výchovy před druhým jazykem, umožnění studia, zařazení do volitelných předmětů. Dva z respondentů neuvádějí překážky, ostatním chyběly materiály, setkali se s nepochopením ze strany nezúčastněných učitelů. Přínosy vidí respondenti v samotné podstatě etické výchovy, ve zlepšení vztahů obecně či konkrétně v třídních kolektivech, kde již pozorují první výsledky, posílení žákovského klimatu, zlepšení klimatu školy. Osvědčené odkazy od respondentů jsou [www stránky Etického fóra, o. s.](#), vyučující materiály ze školy, doporučené materiály z PPP a PedF UK z katedry psychologie.

Z výzkumu vyplývají další možnosti spolupráce např. s Fondem Josefa Luxe, NIDV Liberec, Královéhradeckým krajem a se školami, kde se etická výchova již vyučuje (jsou uvedeny v příloze 7. 1). Zkoumané vztahy byly většinou zlepšeny, je zde uveden jeden případ vztahu žák – učitel – žák spíše zhoršení. Protože byl dotazník anonymní, nelze se zpětně dotazovat, v čem toto zhoršení spočívalo a co bylo příčinou. O příčinách ojedinělého zhoršení vztahů v důsledku etické výchovy jsem se dočetla v publikacích Ladislava Lentze. Jednalo se použití asertivity dítětem v nesprávnou dobu a aplikaci na místě, kde se dítě nemohlo touto formou prosadit. Další možné nepozitivní ovlivnění je uváděno u velmi citlivých dětí. Jedná se pouze o ojedinělé případy. Přínosy v případě výuky etické výchovy svou hodnotou vysoce převyšují ojedinělá negativa. S těmito možnými situacemi již pracuje vyškolený učitel etické výchovy. Pokud se týká překážek, přínosů, postupu implementace a kontaktů, vše se více méně shoduje s předvýzkumem, kde se mi však podařilo získat podstatně více informací.

C) Etické fórum ČR, o. s.,

Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že Etické fórum ČR, o. s., založené roku 2000 se podílelo či podílí na zajištění kvalifikace jednoho tisíce pedagogických pracovníků v dvouletém studiu DVPP. Zapojování etické výchovy do škol má na starosti 20 dobrovolníků. Očekávanými přínosy zavedení výuky etické výchovy do škol by mělo být osvojení sociálních dovedností u žáků, zlepšení mezilidských vztahů, zlepšení sociálního klimatu třídních kolektivů a následně celé školy. Překážkami je nezáměr, nedostatek peněz, vysoké nároky na pedagogy v oblasti dalšího vzdělávání. Řešení je v získání více informací a finanční zajištění z různých zdrojů. Z výše uvedených informací vyplývá, že není dostatek pracovníků k plošnému zavádění etické výchovy do školního kurikula, což potvrzuje informace, získané z předvýzkumu, že o předmět není dostatečný zájem a pochopení ze stran odpovědných činitelů.

Porovnání získaných dat s výsledky předvýzkumu

Překážky a přínosy se shodují s informacemi, získanými v předvýzkumu a výzkumu. Etické fórum ČR, o. s., dokázalo s dvaceti dobrovolníky proškolit 1 000 pedagogických pracovníků a pomoci zavádění etické výchovy do 78 škol (uvedeny v příloze 1. 3). Z předvýzkumu a výzkumu vyplývá, že hlavní překážkou je nezáměr a nepochopení. Nedostatek financí lze řešit z fondů, vysoké nároky na studium lze řešit motivací, nedostatečnou hodinovou dotaci změnou priorit. Nezáměr a nepochopení je nutné řešit větší

informovaností popř. mediální kampaní s relevantními informacemi. Řízení změny myšlení bude pravděpodobně trvat velmi dlouhou dobu.

Přínosy

- Zlepšení motivace žáků
- Zlepšení kázně včetně dodržování pravidel
- Zlepšení klimatu třídy
- Zlepšení klimatu školy
- Osvojení sociálních dovedností u žáků
- Zlepšení vztahů

Překážky

- Nezájem.
- Nepochopení.
- Rezistence zaměstnanců
- Nedostatečná hodinová dotace.
- Nedostatek financí.
- Vysoké nároky na pedagogy v rámci studia DVPP.
- Nedostatek informací.
- Nedostatek proškolených pedagogů.
- Obavy, zda etická výchova není výukou náboženství.

Příklady dobré praxe

Viz příloha 1. 3

5.3.5 Teoretické možnosti odstranění překážek při zavádění Etické výchovy do školního kurikula

1. Nezájem, řešením je více informací, motivace.
2. Nepochopení, řešením je více informací, vedoucích k pochopení.
3. Nedostatečná hodinová dotace, řešením je stanovení priorit.
4. Nedostatek financí, možná řešení jsou uvedena v kapitole 4. 3. 9.
5. Vysoké nároky v rámci studia DVPP, řešením je motivace ke studiu.

6. Nedostatek informací, všechny informace na www.etickeforum.cz, www.etickavychova.cz, www.msmt.cz.
7. Nedostatek proškolených pedagogů - řešením jsou školení od Etického fóra ČR či bakalářské studium PedF UHK.
8. Obavy, zda etická výchova není výukou náboženství, řešením je vysvětlení, odkaz na prohlášení na www.etickavychova.cz, ukázka učebnic etické výchovy.

5.3.6 Soubor informací a odkazů k získání finanční podpory při zavádění Etické výchovy do škol

Podpora MŠMT, kterou je možné kombinovat, přihlásit se můžete do více programů současně.

- Financování skrze MŠMT

Skrze Rozvojový program etické výchovy, mají školy možnost získat financování na školení pedagogických pracovníků na EtV 40 000 až 100 000 Kč/školu. Rozvojový program nabízí proškolení celého pedagogického sboru v sérii 5x4 hodinových akreditovaných seminářů na různá etická témata a jeden seminář ve 40 hodinovém rozsahu.

Více informací na <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vyhlaseni-rozvojoveho-programu-msmt-podpora-implementace>.

- Financování skrze ASET

Projekt ASET, který organizuje o.p.s. EV ve spolupráci s MŠMT a Americkou obchodní komorou.

Více informací na www.etickavychova.cz/ops/aset - stačí vyplnit formulář a poslat na aset@msmt.cz

- Financování skrze projekt Americké obchodní komory „One World Many Voices“ *

Školy, které mají zájem, mohou pro finanční podporu etické výchovy vymyslet plán, jak propojit své místní komunity se školou a k tomu zařadit vzdělávání svých učitelů a požádat o cca 30 000 Kč.

Více informací na <http://www.amcham.cz/about-amcham/news/detail/487/>

- Etická výchova, o.p.s. ve spolupráci s MŠMT chce od září zahájit projekt „Etická škola“, který umožní školám, které mají etickou výchovu ve svém

ŠVP (školním vzdělávacím programu) získat plaketu „etická škola“ v různých stupních – základní (integrovaně), bronzový, stříbrný a zlatý. Více informací najdete: <http://www.etickavychova.cz/ops/>.

- Vaše škola má možnost získat dotaci 40,000 Kč až 100,000 Kč zejména pro DVPP učitelů, kteří chtějí vyučovat etickou výchovu průřezově v jiných předmětech (nemusí být samostatný předmět EtV) a pro vzdělávání sborovny (možno vybrat minimálně 5 z 6 nabízených 4hodinových workshopů: <http://www.etickavychova.cz/ops/akreditace/>

Tyto služby poskytují organizace:

Etická výchova, o.p.s.,

Více informací na <http://www.etickavychova.cz/>.

Etické fórum ČR, o. s.

Více informací na <http://www.etickeforumcr.cz/>.

6 Modelový postup zavádění etické výchovy do školního kurikula

- Získání dostatku informací k zavedení předmětu etická výchova (shromážděny v této práci) a sebeděšení
- Získávání spojenců na škole, přesvědčování o přínosech zavedení etické výchovy
- Plánování

A) Střednědobý plán implementace etické výchovy do školního kurikula

1. rok – otevřená a korektní komunikace se zřizovatelem, rodiči a pedagogickými pracovníky o úmyslu zavedení etické výchovy do školního kurikula, získávání adeptů k dlouhodobému kurzu (např. pomocí uspořádání modelového semináře), překonávání rezistence zaměstnanců otevřenou komunikací argumenty přínosy, zajištění financování dvouletého kvalifikačního DVPP (např. Rozvojový program MŠMT či jiné). Nabídka kvalifikačního DVPP a výběr skutečných zájemců, kteří jsou ochotni zúčastnit se poměrně rozsáhlého dvouletého studia ve svém volném čase o víkendech a prázdninách, ochota udělat požadované zkoušky.

2. rok – kurz DVPP vybraných pedagogických pracovníků a dotazník rodičům se zjištěním zájmu o etickou výchovu

3. rok kurz DVPP vybraných pedagogických pracovníků, změna rozvrhu od následujícího roku, změna ŠVP, zakoupení metodických materiálů, rozhodnutí o hodinové dotaci a formě výuky předmětu etická výchova

4. rok – zavedení etické výchovy do školního kurikula

5. rok - kontrola – zhodnocení – překážky, přínosy – případná korekční opatření.

B) Krátkodobý plán implementace etické výchovy do školního kurikula

I. pololetí – otevřená a korektní komunikace se zřizovatelem, rodiči a pedagogickými pracovníky o úmyslu zavedení etické výchovy do školního kurikula, (uspořádání modelového semináře ...), překonávání rezistence zaměstnanců otevřenou komunikací argumenty

II. pololetí - dotazník rodičům se zjištěním zájmu o etickou výchovu a jeho vyhodnocení, přijetí do pracovního poměru aprobovaného učitele etické výchovy od začátku následujícího školního roku, příprava rozvrhu na následující rok, zakoupení metodických materiálů, změny ŠVP od následujícího roku, rozhodnutí o hodinové dotaci a formě výuky.

- Organizování dle plánování
- Vedení lidí - zavedení etické výchovy do školního kurikula
- Kontrola – v ročních časových úsecích - kontrola – zhodnocení – překážky, přínosy – případná korekční opatření.

Závěr

Byl představen předmět etická výchova v souvislostech s globalizací, vývojem dnešní společnosti a jejich reflexí do školství, ukotven ve školním vzdělávání právním rámcem a zmíněny souvislosti etické výchovy a některých nadnárodních dokumentů. Byl uveden konkrétní příklad implementace etické výchovy do škol zřizovatelem.

V práci jsou shromážděny teoretické i praktické informace, které ředitelé škol či veřejní činitelé potřebují pro správné plánování a implementaci etické výchovy do školního kurikula.

Z hlediska manažerských procesů se práce zabývá řízením změny.

Bylo poukázáno překážky, které brání širší implementaci etické výchovy do školního kurikula. Některé z překážek, jako např. nedostatek financí, nedostatek informací, nedostatek vyškolených pedagogických pracovníků lze velmi dobře řešit a implementační schéma je funkční. Největší překážkou se na základě předvýzkumu i výzkumu jeví nezáměr a nepochopení na všech pozicích a náročnost přípravy pedagogických pracovníků. Usuzuji tak z nedostatku odpovědí respondentů, z rozhovorů i dotazníků. Proto se práce zabývá řízením změny a překonáváním resistance zaměstnancům. Řešením je řízení změny v dlouhodobém procesu, včetně motivace, větší informovanosti, propagace na veřejnosti, popř. mediální kampaně. Společnosti i jednotlivcům by měly být představeny dlouhodobé přínosy etiky, které daleko přesahují školní kompetence a mohou zlepšit nejen školní, ale i společenské klima. Školy tak budou motivovány společností ke změně školního kurikula, jak k tomu dochází ve více oblastech (např. implementace ICT atd.). V dnešní době se zdá, že vliv vzdělávacích institucí na společnost není tolik významný a převládá vliv společnosti na vzdělávání, tím i na konkrétní školy.

Součástí práce je modelový postup zavádění etické výchovy do školního kurikula.

Seznam použité literatury

LENCZ, Ladislav a Oľga KRIŽOVÁ. Etická výchova: metodický materiál. 1. vyd. Překlad RNDr. Helena Šťastná, CSc. Praha: Luxpress, 2000, 168 s. ISBN 80-713-0091-8.

LENCZ, Ladislav. Etická výchova: metodický materiál 2. 2. vyd. Překlad Jiří Drejnar, RNDr. Helena Šťastná, CSc. Praha: Pro Etické fórum České republiky vydalo nakl. Luxpress, 2005, 92 s. ISBN 978-80-7130-139-4.

LENCZ, Ladislav a Eva IVANOVÁ. Etická výchova: metodický materiál. 3. vyd. Překlad RNDr. Marie Cívínová, RNDr. Helena Šťastná, CSc. Praha: Luxpress, 2003, 115 s. ISBN 80-713-0107-8.

LENCZ, Ladislav, Ph.Dr. Pavel VACEK Ph.D. a Mgr. Michaela HRACHOVCOVÁ. Učíme etickou výchovu: Manuál etické výchovy pro základní a střední školy. 2. vydání. Praha: Luxpress, 2009. ISBN 9788071301431.

MATĚJČEK, Zdeněk. Psychologické eseje: (z konce kariéry). Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, 209 s. ISBN 80-246-0892-8.

VODÁČEK, Leo, Oľga VODÁČKOVÁ. Management: teorie a praxe v informační společnosti. 4. rozš. vyd. Praha: Management Press, 2001, 314 s. ISBN 80-726-1041-4.

SVĚTLÍK, Jaroslav. Marketing školy. 1. vyd. Zlín: EKKA, 1996, 382 s. ISBN 80-902-2008-8.

ČASTORÁL, Zdeněk. Strategický management změn a znalostí. vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, 216 s. ISBN 978-808-6723-945.

BĚLOHLÁVEK, František, Pavol KOŠŤAN a Oldřich ŠULEŘ. Management. Vyd. 1. Brno: ComputerPress, c2006, viii, 724 s. ISBN 9788025103968.

KOPÁREK, Jiří. Management změny ve škole. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Centrum školského managementu.

URBAN, Jan. Řízení lidí v organizaci: personální rozměr managementu. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2003, 298 s. ISBN 80-863-9546-4.

ROLNÝ, Ivo a Lubor LACINA. Globalizace - etika - ekonomika. 2. rozš. vyd. Ve Věrovanech: Jan Piskiewicz, 2004, 298 s. ISBN 80-867-6804-X.

DĚDINA, Jiří a Jiří ODCHÁZEL. Management a moderní organizování firmy. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 324 s. ISBN 978-80-247-2149-1.

HANZELKA, Miroslav, Jana KANTOROVÁ, Danuše PROKŮPKOVÁ a Zdeněk SOUČEK. Řízení školy: 2009 : výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 1.1.2009. Praha: ASPI, 2009, xxiii, 256 s. Meritum. ISBN 978-807-3574-130.

DRUCKER, Peter F. Cestou k zítřku: Management pro 21. století. 1.vyd. Praha: Management Press, 1993, 136 s. ISBN 80-856-0328-4.

BALCEROVÁ, Dita. *Změna kultury školy po nástupu ředitelky mateřské školy do funkce*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Centrum školského managementu.

PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie, praxe, výzkum*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2000, 211 p. Pedagogika (Prague, Czech Republic). ISBN 80-858-6672-2.

PLAMÍNEK, Jiří. *Synergický management: vedení, spolupráce a konflikty lidí ve firmách a týmech*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2000, 328 s. ISBN 80-720-3258-5.

PETERS, Thomas J. *Hledání dokonalosti: poučení z nejlépe vedených amerických společností*. Vyd. 1. Praha: Svoboda-Libertas, 1993, 294 s. ISBN 80-205-0313-7.

HANZL A KOL., Jan a Jaroslav ČERMÁK. *Školské zákony 2012*. Praha: GoldenBooks, 2012. ISBN 9788090507524.

COMENIUS, Johann Amos. *Vševýchova, Pampaedia: [Z jazyka latinského]*. [1. vyd.]. V Praze: Státní nakl, 1948, 269 p.

Kapitoly z obecné pedagogiky [online]. neuvedeno, neuveden [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://pf.ujep.cz/files/KPR_sikulova_obecdidaktikascripta.pdf. Studijní text. Pedagogická fakulta, katedry primárního vzdělávání.

Izolacionismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): WikimediaFoundation, 2001- [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Izolacionismus>.

/In: Jak se připravujeme na Evropu. (Výtah z podkladové studie E. Walterové „Tvorba a realizace kurikula v evropské dimenzi“ – projekt „České vzdělávání a Evropa“) Učitel'ské listy, 1998-1999, č. 2, s. 4-7

TICHÁ, Jiřina. *Etická výchova v základních školách*. 2009. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova?highlightWords=Etick%C3%A1+v%C3%BDchova>

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

Obsah

1	Přílohy.....	2
1.1	Kompetence pro Evropu.....	2
1.2	Právní rámec doplňkového vzdělávacího oboru etická výchova.....	3
1.3	Počet základních škol s výukou etické výchovy, příklady dobré praxe a kontakty a zároveň soubor pro výběr respondentů škol s etickou výchovou.....	4
	Jihočeský kraj.....	4
	Jihomoravský kraj	4
	Karlovarský kraj	5
	Kraj Vysočina.....	5
	Královéhradecký kraj	5
	Liberecký kraj.....	6
	Moravskoslezský kraj	6
	Pardubický kraj.....	6
	Plzeňský kraj	6
	Praha.....	7
	Středočeský kraj	7
	Ústecký kraj.....	8
	Zlínský kraj.....	8
	Vysvětlivky.....	8
1.4	Dotazník pro Základní školy s etickou výchovou.....	9
1.5	Odpovědi škol, kde se vyučuje etická výchova.....	13
1.6	Dotazník pro Základní školy bez etické výchovy.....	17
1.7	Soubor základních škol bez výuky etické výchovy, náhodný výběr.....	19
1.8	Odpovědi ze škol, kde se nevyučuje etická výchova.....	23
1.9	Dotazník pro Etické fórum ČR, o. s.....	26
1.10	Odpovědi od společnosti Etické fórum ČR, o. s.....	28

1 Přílohy

1.1 Kompetence pro Evropu

Projekt „České vzdělávání a Evropa“ řeší kompetence pro Evropu, některé se kryjí s cíli etické výchovy.

- I. Učení
 - 1. Být schopen vzít v úvahu zkušenost
 - 2. Dávat věci do souvislostí a organizovat poznatky různého druhu
 - 3. Organizovat svůj učební proces
 - 4. Být schopen řešit problémy
 - 5. Být zodpovědný za své učení
- II. Objevování
 - 6. Zvažovat různé zdroje informací (dat)
 - 7. Radit se s lidmi ve svém okolí
 - 8. Konzultovat s experty
 - 9. Získávat informace
 - 10. Vytvářet a pořádat dokumentaci
- III. Myšlení, uvažování
 - 11. Chápat kontinuitu minulosti a současnosti
 - 12. Nahlížet na aspekty rozvoje společnosti kriticky
 - 13. Být schopen se vyrovnávat s nejistotou a komplexností situací
 - 14. Účastnit se diskusí a vyjadřovat vlastní názor
 - 15. Vnímat politický a ekonomický kontext ve vzdělávacích a pracovních situacích
 - 16. Hodnotit sociální chování související se zdravím, spotřebou a prostředím
 - 17. Vážit si umění a literatury
- IV. Komunikace
 - 18. Rozumět a hovořit více jazyky
 - 19. Být schopen číst a psát ve více jazycích
 - 20. Být schopen mluvit na veřejnosti
 - 21. Obhajovat a argumentovat vlastní názory
 - 22. Poslouchat a brát v úvahu názory jiných lidí
 - 23. Vyjadřovat se písemně
 - 24. Rozumět grafům, diagramům a tabulkám

- V. Kooperace
 - 25. Být schopen spolupráce a práce v týmu
 - 26. Činit rozhodnutí
 - 27. Řešit konflikty
 - 28. Posuzovat a hodnotit
 - 29. Navazovat a udržovat kontakty
- VI. Práce
 - 30. Vytvářet projekty
 - 31. Brát na sebe zodpovědnost
 - 32. Přispívat k práci skupiny a společnosti
 - 33. Organizovat svou vlastní práci
 - 34. Projevovat solidaritu
 - 35. Ovládat matematické a modelové nástroje
- VII. Adaptace
 - 36. Využívat informační a komunikační techniky
 - 37. Být flexibilní při rychlých změnách
 - 38. Nalézat nová řešení
 - 39. Být houževnatý v případě obtíží

1.2 Právní rámec doplňkového vzdělávacího oboru etická výchova

Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Čj. 12586/2009-22

V Praze dne 16 .12. 2009

40. Čl. 1

41. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy mění v souladu s § 4 odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vydaný Opatřením ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 31504/2004-22 ze dne 13. prosince 2004, ve znění Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 27002/2005-22 ze dne 29. srpna 2005, Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 24653/2006-24 ze dne 30. dubna 2007 a

Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy čj. 15523/2007-22 ze dne 26. června 2007.

42. Čl. 2

43. Do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání se do části 5.10 Doplnující vzdělávací obory vkládá jako část 5.10.3 nový doplňující vzdělávací obor s názvem Etická výchova.

44. Čl. 3

45. Text doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova je uveden v Příloze č. 1 tohoto opatření.

46. Čl. 4

47. Toto opatření nabývá účinnosti dnem 1. září 2010.

48. Ministryně:

49. PhDr. Miroslava Kopicová

1.3 Počet základních škol s výukou etické výchovy, příklady dobré praxe a kontakty a zároveň soubor pro výběr respondentů škol s etickou výchovou

Školy s výukou etické výchovy, ze kterých byly vybrány všechny ZŠ s výukou etické výchovy na prvním či druhém stupni, případně na obou stupních.

Jihočeský kraj

★ ZŠ Dukelská 11; České Budějovice



★ VOŠ a SŠ, s. r. o., Pražská 1813/3; České Budějovice



★ CZŠ Orbis-Pictus, s.r.o., Budějovická 825; Tábor



★ ZŠ a MŠ Sezimovo Ústí, 9. května 489; Sezimovo Ústí



★ ZŠ Vodňany, Bavorovská 1046; Vodňany











Jihomoravský kraj

★ ZŠ a MŠ Brno, Kotlářská 4; Brno





★ ZŠ M. Kudeříkové Strážnice, Příční 1365; Strážnice







- ★ CZŠ ve Veselí nad Moravou, park Petra Bezruče 697; Veselí n. Moravou 
- ★ CS zdravotnická škola, s.r.o, Grohova 14/16; Brno 
- ★ ZŠ Kuřim, Tyršova 1155; Kuřim 
- ★ ZŠ a MŠ Olbramovice 125; Olbramovice 
- ★ ZŠ a MŠ Moravský Písek, Velkomoravská 168; Moravský Písek 
- ★ ZŠ a MŠ Pohořelice, Dlouhá 35; Pohořelice 
- ★ ZŠ Velké Bílovice, Fabian 1215; Velké Bílovice 
- ★ Gymnázium Dr. Karla Polesného, nám. Komenského 4; Znojmo 


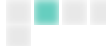




Karlovarský kraj

- ★ Gymnázium a obchodní akademie Chodov, Smetanova 738; Chodov 
- ★ ZŠ Toužim, Plzeňská395; Toužim 

Kraj Vysočina

- ★ ZŠ Jihlava, Nad Plovárnou 5; Jihlava 
- ★ ZŠ Nížkov 11; Nížkov 
- ★ Gymnázium Jihlava, Jana Masaryka 1; Jihlava 
- ★ ZŠ a MŠ Větrný Jeníkov 171; Větrný Jeníkov 

Královéhradecký kraj

- ★ ZŠ Podhart', Máchova 884; Dvůr Králové n. L. 
- ★ ZŠ a MŠ Hradec Králové - Svobodné Dvory, Spojovací 66; Hradec Králové 
- ★ Dětský domov se školou a ZŠ Kostelec nad Orlicí,Tyršova 7; Kostelec n. Orlicí 
- ★ ZŠ Náchod - Plhov, Příkopy 1186; Náchod 
- ★ ZŠ Mozaika, U Stadionu 1166; Rychnov nad Kněžnou 
- ★ ZŠ Jičín (3. ZŠ Jičín), Poděbradova 18; Jičín 

- ★ ZŠ Solnice, Dobrušská 81; Solnice



Liberecký kraj

- ★ ZŠ Liberec, Na Výběžku 118; Liberec 15



- ★ Masarykova ZŠ a Obchodní akademie Tanvald, Školní 416; Tanvald



- ★ ZŠ Turnov, 28. října 18; Turnov



- ★ ZŠ a MŠ Višňová, Višňová 173; Frýdlant



- ★ ZŠ Vrchlického, Vrchlického 17; Liberec 13



- ★ ZŠ Tanvald, Sportovní 576; Tanvald



- ★ ZŠ Turnov, Skálova 600; Turnov



Moravskoslezský kraj

- ★ ZŠ svaté Zdislavy, Štefánikova 117; Kopřivnice



- ★ S pedagogická Š a S zdravotnická Š svaté Anežky České, 1. máje 37; Odry



- ★ ZŠ a MŠ Hať, Na Chromině 2; Hať



- ★ ZŠ Hlučín-Rovniny, Cihelní 8; Hlučín



- ★ Soukromé šestileté gymnázium v Ostravě, U Haldy 18; Ostrava-Hrabůvka



Pardubický kraj

- ★ Gymnázium Dr. Emila Holuba, Na Mušce 1110; Holice



- ★ ZŠ Chvaletice, 9. května 148; Chvaletice



- ★ ZŠ Žamberk, 28.října 581; Žamberk



- ★ SŠ automobilní Holice, Nádražní 301; Holice

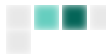









Plzeňský kraj

- ★ Soukromá ZŠ Elementária, Jesenická 11; Plzeň



Praha

- ★ ZŠ sv. Voršily v Praze, Ostrovní 9; Praha 1 
- ★ ZŠ a MŠ ANGEL v Praze 12, Angelovova 15; Praha 4-Modřany 
- ★ Soukromé SOU Dr. Peška, Šmolíkova 5; Praha 6-Ruzyně 
- ★ CZŠ logopedická Don Bosco a MŠ logopedická, Dolákova 555; Praha 8-Bohnice 
- ★ ZŠ Rakovského v Praze 12, Rakovského 1; Praha 4-Modřany 
- ★ ZŠ Bítovská 1; Praha 4 
- ★ Gymnázium Jana Keplera, Parlérova 2; Praha 6 
- ★ ZŠ a MŠ J. A. Komenského, U dělnického cvičiště 1; Praha 6-Břevnov 

Středočeský kraj

- ★ Gymnázium Benešov, Husova 470; Benešov 
- ★ Gymnázium J. S. Machara, Královická 668; Brandýs n. L.-Stará Boleslav 
- ★ ZŠ Jílové u Prahy, Komenského 365; Jílové u Prahy 
- ★ Integrovaná herna - alternativní školička Mukařov, Příčná 61; Mukařov u Říčan 
- ★ ZŠ Starý Kolín, Kolínská 90; Starý Kolín 
- ★ MŠ Zvánovice, Školní 99 (detaš. pracoviště ZŠ a MŠ brí Fričů, Ondřejov); Zvánovice – Ondřejov 
- ★ ZŠ Příbram-Březové Hory, pracoviště Bratří Čapků 279; Příbram VII 
- ★ ZŠ Příbram – Březové Hory, pracoviště Prokopská 337; Příbram VI 
- ★ ZŠ, MŠ a ZUŠ Jesenice, K Rybníku 800; Jesenice 
- ★ ZŠ a MŠ V Zahradkách 230; Roztoky-Křivoklát 
- ★ ZŠ Mšeno, Boleslavská 360; Mšeno 

Ústecký kraj

- ★ ZŠ Litoměřice, U Stadionu 4; Litoměřice
- ★ ZŠ a MŠ Povrly, 5. května 233; Povrly
- ★ ZŠ Velký Šenov, Mírové náměstí 440; Velký Šenov
- ★ S průmyslová Š a VOŠ Chomutov, Školní 50; Chomutov
- ★ ZŠ Louny, 28.října 2173; Louny
- ★ ZŠ Meziboří, Komenského 340; Meziboří

Zlínský kraj



- ★ ZŠ Dolní Lhota 80; Dolní Lhota u Luhačovic, 763 23
- ★ ZŠ a ZUŠ Dolní Němčí, Školní 606; Dolní Němčí, 68762
- ★ ZŠ a MŠ Korytná 1; Korytná, okres Uherské Hradiště
- ★ ZŠ Valašské Klobouky, Školní 856; Valašské Klobouky
- ★ ZŠ Brumov-Bylnice, Družba 1178; Brumov-Bylnice
- ★ ZŠ Slavičín - Malé Pole, Osvobození 8; Slavičín
- ★ Katolická ZŠ v Uherském Brodě, Jirchářská 823; Uherský Brod
- ★ ZŠ Komenského II, Havlíčkovo nábřeží 2567; Zlín

Vysvětlivky

- ★ školy s kvalifikovanou výukou etické výchovy
- ★ školy s nejlepší kvalifikovanou praxí výuky etické výchovy

Kde se etická výchova vyučuje:

- mateřská škola
- 1. stupeň základní školy
- 2. stupeň základní školy

-  střední škola
-  družina a ZUŠ

1.4 Dotazník pro Základní školy s etickou výchovou

Etická výchova

Vážené kolegyně a kolegové, mnohokrát děkuji za spolupráci, čas a ochotu při vyplňování dotazníku. Věřím, že Vaše odpovědi pomohou vedení dalších škol při zavádění EtV právě do jejich školy. Vaše zkušenosti v případných problémových situacích, které jste úspěšně zvládli a našli řešení pomohou ostatním v jejich snadnějším překonávání. Přínosy, které EtV přinesla Vaší škole by mohly být motivací pro ostatní. V neposlední řadě děkuji za uvedení kontaktů, vztahujících se k EtV, které jistě pomohou vedení škol v orientaci.

1. Kolik let na Vaší škole vyučujete etickou výchovu?

Napište prosím počet roků.

2. V jaké formě vyučujete etickou výchovu na Vaší škole?

Vyberte prosím ze seznamu.

3. Jaká je týdenní hodinová dotace etické výchovy na Vaší škole?

Napište prosím počet hodin.

4. Od kterého ročníku vyučujete etickou výchovu na Vaší škole?

5. Kdo byl iniciátorem zavedení etické výchovy jako vyučovacího předmětu ve Vaší škole?

Napište prosím jen jeho funkci (např. učitel OV, ředitel, a instituci, ze které pochází).

6. S jakou institucí (institucemi), zabývající se implementací etické výchovy do škol jste spolupracovali či spolupracujete?

Uveďte prosím název institucí, sídlo a potřebné kontaktní údaje.

7. U jaké organizace jsou Vaši vyučující etické výchovy proškoleni či se právě školí?

Napište prosím název institutce, délku studia či hodinovou dotaci kurzu, typ osvědčení (popř. vysokoškolský diplom).

8. Byli jste spokojeni s nabídkou služeb institucí, kde se školili či školí Vaši budoucí či stávající učitelé etické výchovy?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená velmi spokojeni, 2 spíše spokojeni, 3 ani tak, ani tak, 4 spíše nespokojeni, 5 výrazně nespokojeni.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

9. Byli Vaši učitelé spokojeni s lektory, kteří kurzy etické výchovy vedli?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená velmi spokojeni, 2 spíše spokojeni, 3 ani tak, ani tak, 4 spíše nespokojeni, 5 výrazně nespokojeni.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

10. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni žák - žák ve Vaší škole?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená výrazné zlepšení, 2 spíše zlepšení, 3 nijak neovlivnila, 4 spíše zhoršení, 5 výrazné zhoršení.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

11. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni žák - učitel, učitel - žák ve Vaší škole?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená výrazné zlepšení, 2 spíše zlepšení, 3 nijak neovlivnila, 4 spíše zhoršení, 5 výrazné zhoršení

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

12. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni vedení školy - učitel, učitel - vedení školy?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená výrazné zlepšení, 2 spíše zlepšení, 3 nijak neovlivnila, 4 spíše zhoršení, 5 výrazné zhoršení.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

13. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni škola - rodiče, rodiče - škola?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená výrazné zlepšení, 2 spíše zlepšení, 3 nijak neovlivnila, 4 spíše zhoršení, 5 výrazné zhoršení.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

14. Ovlivnila etická výchova klima Vaší školy?

Hodnoťte prosím na škále 1- 5, kdy 1 znamená výrazné zlepšení, 2 spíše zlepšení, 3 nijak neovlivnila, 4 spíše zhoršení, 5 výrazné zhoršení.

1 2 3 4 5

Vyberte hodnotu v rozmezí 1 až 5. ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

15. Jaké konkrétní kroky jste jako management školy podnikl(a), aby se etická výchova u Vás mohla vyučovat?

Napište prosím konkrétní postup, jaké formální i neformální kroky jste podnikl(a), aby se etická výchova mohla u Vás vyučovat.

16. Uved'te prosím překážky a problémové situace, se kterými jste se jako vedení školy setkal(a) při zavádění etické výchovy do Vaší školy? Uved'te prosím konkrétní řešení překážek či situací.

Prosím stručně pojmenujte situaci a Vaše řešení této situace.

17. V čem je podle Vás přínos etické výchovy na Vaší škole?

Prosím uveďte heslovitě.

18. Prosím uveďte Vámi osvědčené odkazy, vztahující se k etické výchově – kde hledat poradenství, podporu, metodické materiály, výukové pomůcky pro ostatní, kteří o zavedení etické výchovy uvažují?

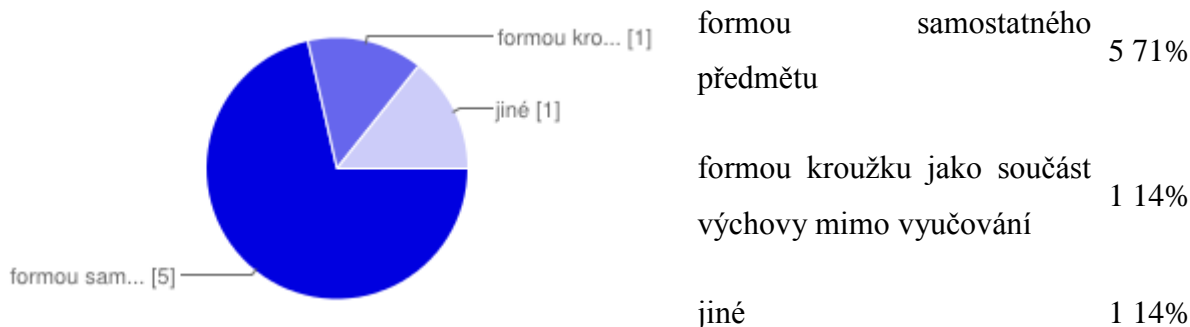
Prosím uveďte heslovitě.

1.5 Odpovědi škol, kde se vyučuje etická výchova

1. Kolik let na Vaší škole vyučujete etickou výchovu?

8, 4, 4, 6, 2, 2

2. V jaké formě vyučujete etickou výchovu na Vaší škole?



3. Jaká je týdenní hodinová dotace etické výchovy na Vaší škole?

1h, 1, 4, 1h/3.a6.ročník jednou týdně, 1, 1

4. Od kterého ročníku vyučujete etickou výchovu na Vaší škole?

6., 6., 4. - 7. ve 3. a 6. ročníku, od třetího, 7., 1.

5. Kdo byl iniciátorem zavedení etické výchovy jako vyučovacího předmětu ve Vaší škole?

Ředitelka ZŠ, Učitel Ov, ředitel, lektorka etické výchovy H. Mervartová, předmětová komise výchov a ředitel, metodička prevence, ředitelka, učitel 1. Stupně.

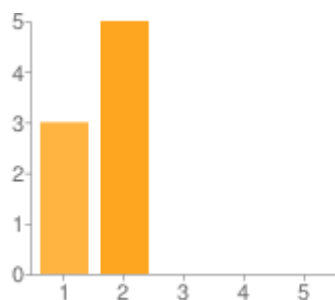
6. S jakou institucí (institucemi), zabývající se implementací etické výchovy do škol jste spolupracovali či spolupracujete?

žádnou, pouze forma grantu J. Luxe a Královéhradecký kraj, NIDV Liberec, Etické fórum České republiky, NIDV Vyučující - VŠ doplnění etické výchovy DVPP - dle nabídky NIDV EtV, ministerstvo školství a školy z obvodu se zavedenou EtV, EF ČR

7. U jaké organizace jsou Vaši vyučující etické výchovy proškoleni či se právě školí?

Přijímáme studenty z PF Hradec Králové – kurz NIDV, Etické fórum ČR – dvouleté studium, Etické fórum České republiky, NIDV, Vyučující - VŠ doplnění etické výchovy (4 semestry)

8. Byli jste spokojeni s nabídkou služeb institucí, kde se školili či školíte Vaši budoucí či stávající učitelé etické výchovy?



1 3 38%

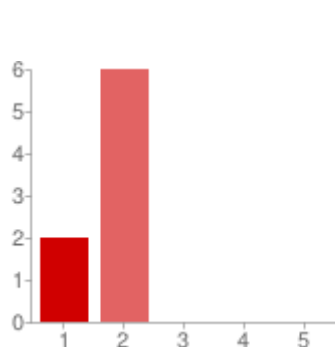
2 5 63%

3 0 0%

4 0 0%

5 0 0%

9. Byli Vaši učitelé spokojeni s lektory, kteří kurzy etické výchovy vedli?



1 2
25
%

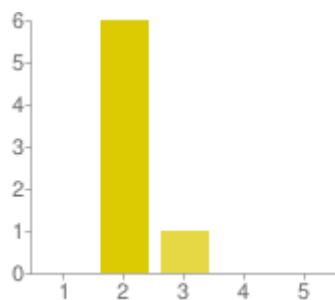
2 6
75
%

3 0 0%

4 0 0%

5 0 0%

10. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni žák - žák ve Vaší škole?



1 0 0%

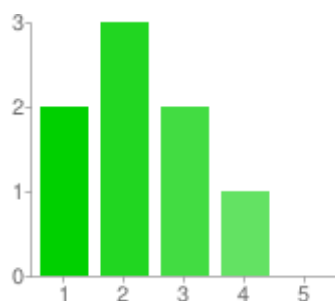
2 6 86%

3 1 14%

4 0 0%

5 0 0%

11. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni žák - učitel, učitel - žák ve Vaší škole?



1 2 25%

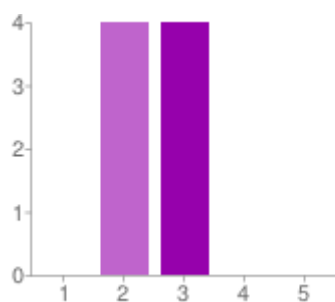
2 3 38%

3 2 25%

4 1 13%

5 0 0%

12. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni vedení školy - učitel, učitel - vedení školy?



1 0 0%

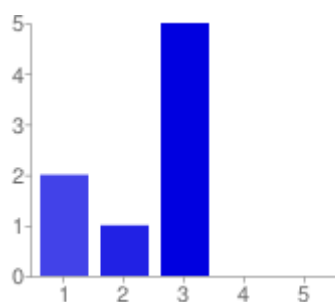
2 4 50%

3 4 50%

4 0 0%

5 0 0%

13. Ovlivnila etická výchova vztahy na úrovni škola - rodiče, rodiče - škola?



1 2 25%

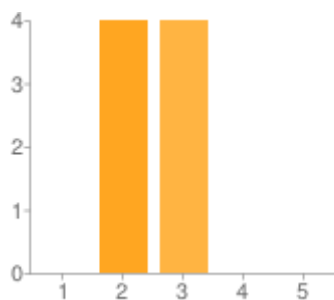
2 1 13%

3 5 63%

4 0 0%

5 0 0%

14. Ovlivnila etická výchova klima Vaší školy?



1 0 0%

2 4 50%

3 4 50%

4 0 0%

5 0 0%

15. Jaké konkrétní kroky jste jako management školy podnikl(a), aby se etická výchova u Vás mohla vyučovat?

Zavedení do ŠVP, zanesení do ŠVP, absolvování 250 - ti hodinového kurzu, zařazení do volitelných předmětů, v daném ročníku se nabízí pouze EV, upřednostnění časové dotace EtV před druhým jazykem, umožnění studia, úprava ŠVP.

16. Uveďte prosím překážky a problémové situace, se kterými jste se jako vedení školy setkal(a) při zavádění etické výchovy do Vaší školy? Uveďte prosím konkrétní řešení překážek či situací.

Nedostatek knih a materiálů, nebyly, proč jenom jeden volitelný předmět, nepochopení ze strany nezúčastněných učitelů, žádné.

17. V čem je podle Vás přínos etické výchovy na Vaší škole?

Přínosná samou podstatou, zlepšení vztahů, snažíme se zlepšovat vztahy v třídních kolektivech, první vlaštovky již máme, posílení žákovského klimatu, vzájemné vztahy mezi žáky, učiteli, důvěra a pohoda, zlepšení klimatu školy

18. Prosím uveďte Vámi osvědčené odkazy, vztahující se k etické výchově – kde hledat poradenství, podporu, metodické materiály, výukové pomůcky pro ostatní, kteří o zavedení etické výchovy uvažují?

Hlavně Etické fórum, viz body 6 a 7. vyučující materiály ze školy, www stránky, Všechny materiály EtV, doporučené materiály z PPP a PedF UK z katedry psychologie, Etické fórum ČR.

1.6 Dotazník pro Základní školy bez etické výchovy

Etická výchova

Mnohokrát Vám děkuji za spolupráci a věřím, že Vaše odpovědi pomohou rozšíření zavádění EtV do škol. Vaše zkušenost v situacích, souvisejících se zaváděním EtV může být motivem k hledání odpovědí na otázky a řešení situací, ve kterých jistě nejste sami. V neposlední řadě Vám děkuji za Váš čas, který jste mi věnovali.

1. Slyšel(a) jste o možnosti výuky etické výchovy jako možném doplňujícím předmětu RVP?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

2. Oslovila Vás nějaká instituce s nabídkou vedení, podpory, výukových materiálů a proškolení vyučujících při zavádění etické výchovy do Vaší školy?

Vyberte prosím ze seznamu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne

V případě, že jste u otázky 2 odpověděl(a) ano, uveďte prosím název instituce, sídlo, kontakt.

A vertical rectangular box with a light gray background and a thin border. It contains three small square input fields stacked vertically, each with a small upward-pointing triangle icon to its left, suggesting a list or selection interface.

V případě záporné odpovědi na otázku 2 uveďte prosím, zda jste slyšel(a) o instituci, zajišťující podporu, vedení, metodické materiály, případně proškolení vyučujících etické výchovy. Napište prosím název instituce, sídlo, případně kontakt.

A vertical rectangular box with a light gray background and a thin border. It contains three small square input fields stacked vertically, each with a small upward-pointing triangle icon to its left, suggesting a list or selection interface.

3. Zvažoval(a) jste nebo zvažujete zavedení etické výchovy ve Vaší škole?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

V případě kladné odpovědi na otázku 3 prosím uveďte důvody, případně problémové situace, se kterými jste se setkal(a) nebo setkáváte, když se snažíte nebo jste se snažil(a) prosadit výuku etické výchovy právě na Vaší škole?

Prosím stručně pojmenujte důvody či situace.

V případě záporné odpovědi na otázku 3 prosím uveďte pokud možno konkrétní situace a důvody, které Vás ovlivnily v rozhodnutí nezvažovat zavedení či nezavádět etickou výchovu na Vaší škole?

Prosím stručně pojmenujte důvody či situace.

4. V případě, že byste se rozhodovala o zavedení etické výchovy (bez ohledu na to, zda skutečně o zavedení etické výchovy uvažujete) právě do Vaší školy, máte jako vedení školy dostatek informací jak konkrétně postupovat při zavádění etické výchovy?

- ☐ Ano
- ☐ Ne

V případě kladné odpovědi na otázku 4 uveďte prosím informace, které jsou pro Vás stěžejní k uvažovanému zavedení předmětu etické výchovy do Vaší školy a zdroj těchto informací. Prosím pokuste se být konkrétní.

V případě záporné odpovědi na otázku 4 uveďte prosím, které informace byste uvítal(a) k případnému zvažování zavedení předmětu etická výchova do Vaší školy.

Prosím pokuste se být konkrétní.

5. V případě, že byste se rozhodoval(a) o zavedení etické výchovy (bez ohledu na to, zda skutečně o zavedení etické výchovy uvažujete) právě do Vaší školy, jaké by byly Vaše očekávané výstupy a přínosy pro školu?

Prosím pokuste se být konkrétní.

6. Případné poznámky, vzkazy a připomínky k tématu zavádění etické výchovy do škol.

1.7 Soubor základních škol bez výuky etické výchovy, náhodný výběr

Náhodný výběr škol bez výuky etické výchovy

Abych získala k 52 základním školám, kde se vyučuje etická výchova odpovídající soubor 52 základních škol, kde se nevyučuje etická výchova, provedla jsem náhodný výběr.

Na <http://www.atlasskolstvi.cz/zakladni-skoly?type=zakladni-skola&p=404> jsem podle uvedených údajů zjistila, že tyto webové stránky uvádějí, že základních škol v ČR je celkem 404. Nejprve jsem vybrala 52 posledních trojčíslí z tabulky náhodných čísel (GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.), která splňovala $n < 404$ nebo $n = 404$. Brzy jsem zjistila, že číslo 372 je zde dvakrát, další možné č. 314, je také již v souboru obsaženo, tak jsem ho nahradila nejbližším možným č. 349.

Náhodná čísla jsou: 315, 309, 080, 001, 322, 245, 353, 308, 118, 321, 193, 037, 009, 112, 134, 394, 328, 106, 179, 207, 313, 121, 054, 035, 194, 145, 387, 046, 121, 280, 400, 157, 350, 372, 389, 206, 349, 323, 267, 010, 381, 036, 006, 350, 314, 349, 244, 302, 188, 300, 168, 006.

Soubor respondentů, vzniklý náhodným výběrem:

Č. 315

Základní škola Nám. M. Tyrše 56, 439 02 Cítoliby

Č. 309

Základní škola Bechlín 46, 411 86 Bechlín

Č. 080

Základní škola Mošnov 133, 742 51 Mošnov

Č. 001

Základní škola Laštůvkova 77, 635 00 Brno-Bystrc

Č. 322

Základní škola Čs. armády 213, 271 01 Nové Strašecí

Č. 245

Základní škola 5. května 64/49, 460 01 Liberec 1

Č. 353

Základní škola p. Okříšky, 675 21 Heraltice 80

Č. 308

Základní škola Aléská 270, 418 01 Bílina

Č. 118

Základní škola p. Ruda n/Moravou, 789 63 Hrabnov 175

Č. 321

Základní škola Kolečovice 235, 270 02 Kolečovice

Č. 193

Základní škola p. Loděnice, 671 75 Jezeřany - Maršovice 143

Č. 037

Základní škola Na Vršku 290, 252 41 Dolní Břežany

Č. 009

Základní škola Hamry 12, 614 00 Brno-Maloměřice, Obřany

Č. 112

Základní škola Svatopluka Čecha 586, 752 01 Kojetín I - Město

Č. 134

Základní škola Býšť 72, 533 22 Býšť

Č. 394

Základní škola Botanická 70, 602 00 Brno-Královo Pole

Č. 328

Základní škola Bohutín 37, 262 41 Bohutín

Č. 106

Základní škola Tyršova 360, 798 27 Němčice n/Hanou

Č. 179

Základní škola Bohdalice 1, 683 41 Bohdalice

Č. 207

Základní škola Komenského 232, 357 61 Březová u Sokolova

Č. 313

Základní škola p. Roudnice n/Labem, 413 01 Mnetěš 135

Č. 121

Základní škola Hrabová 52, 789 01 Zábřeh

Č. 054

Základní škola Blatenská 540, 341 01 Horažďovice

Č. 035

Základní škola Bezručova 94, 251 01 Říčany

Č. 194

Základní škola p. Olbramovice, 671 76 Bohutice 10

Č. 145

Základní škola Ke Koupališti 332, 387 73 Bavorov

Č. 387

Základní škola Chocerady 167, 257 24 Chocerady

Č. 046

Základní škola Osvobození 212, 289 01 Dymokury

Č. 121

Základní škola Hrabová 52, 789 01 Zábřeh

Č. 280

Základní škola p. Vizovice, 763 12 Bratřejov 121

Č. 400

Základní škola Štefánikova 2, 680 01 Boskovice

Č. 157

Základní škola p. Veverská Bitýška, 664 71 Chudčice 19

Č. 350

Základní škola Dalešice 144, 675 54 Dalešice

Č. 372

Základní škola Janouškova 577/2, 613 00 Brno-sever

Č. 389

Základní škola Školní 11, 735 43 Albrechtice

Č. 206

Základní škola Kolová 97, 362 14 Kolová

Č. 349

Základní škola Benetice 32, 675 06 Benetice

č. 323

Základní škola Opletalova 699, 407 22 Benešov n/Ploučnicí

Č. 267

Základní škola p. Hnojník, 739 53 Dolní Tošanovice 22

Č. 010

Základní škola Košinova 22, 612 00 Brno-Královo Pole

Č. 381

Základní škola Lidická 384, 263 01 Dobříš

Č. 036

Základní škola Pod Školou 447, 252 28 Černošice

Č. 006

Základní škola Herčíkova 19, 612 00 Brno-Královo Pole

Č. 314

Základní škola Blatno 4, 439 84 Blatno

Č. 349

Základní škola Benetice 32, 675 06 Benetice

Č. 244

Základní škola p. Železný Brod, 468 22 Koberovy 1

Č. 302

Základní škola Masarykova 559, 403 17 Chabařovice

Č. 188

Základní škola Školní 195, 696 17 Dolní Bojanovice

Č. 300

Základní škola p. Vsetín, 755 01 Janová 58

Č. 168

Základní škola p. Dačice, 380 01 Budiškovice 58

Č. 006

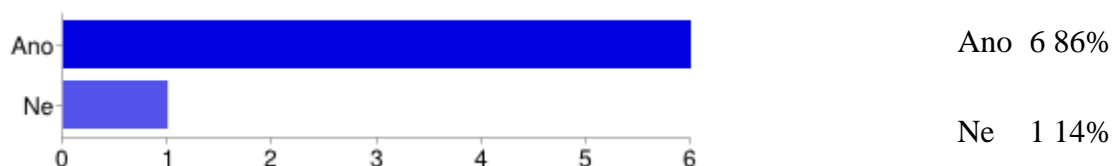
Základní škola Herčíkova 19, 612 00 Brno-Královo Pole

Č. 314

Základní škola Blatno 4, 439 84 Blatno

1.8 Odpovědi ze škol, kde se nevyučuje etická výchova

1. Slyšel(a) jste o možnosti výuky etické výchovy jako možném doplňujícím předmětu RVP?



2. Oslovila Vás nějaká instituce s nabídkou vedení, podpory, výukových materiálů a proškolení vyučujících při zavádění etické výchovy do Vaší školy?



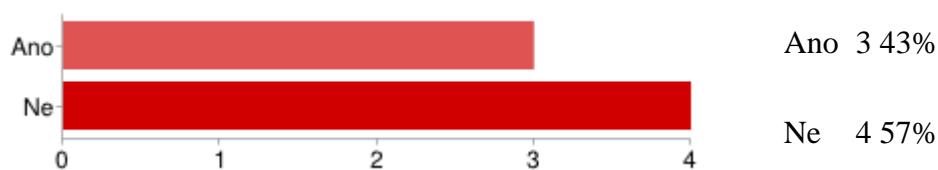
V případě, že jste u otázky 2 odpověděl(a) ano, uveďte prosím název instituce, sídlo, kontakt.

Etické fórum, prostřednictvím školského odboru na Praze 6

V případě záporné odpovědi na otázku 2 uveďte prosím, zda jste slyšel(a) o instituci, zajišťující podporu, vedení, metodické materiály, případně proškolení vyučujících etické výchovy. Napište prosím název instituce, sídlo, případně kontakt.

ne

3. Zvažoval(a) jste nebo zvažujete zavedení etické výchovy ve Vaší škole?



V případě kladné odpovědi na otázku 3 prosím uveďte důvody, případně problémové situace, se kterými jste se setkal(a) nebo setkáváte, když se snažíte nebo jste se snažil(a) prosadit výuku etické výchovy právě na Vaší škole?

1. neochota a nechut'

2. minimální časová dotace

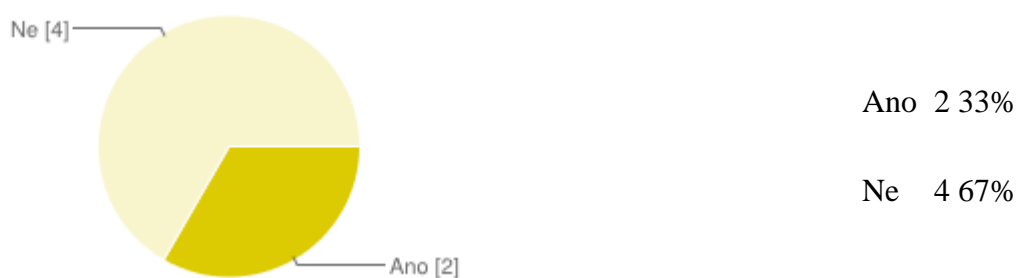
3. neproškolenost pracovníků

V případě záporné odpovědi na otázku 3 prosím uveďte pokud možno konkrétní situace a důvody, které Vás ovlivnily v rozhodnutí nezvažovat zavedení či nezavádět etickou výchovu na Vaší škole?

Jako samostatný předmět etickou výchovu nezavedeme, ale samozřejmě se prolíná do různých předmětů.

Jsme základní školou praktickou, takže samostatný předmět by byl dosti náročný.

4. V případě, že byste se rozhodovala o zavedení etické výchovy (bez ohledu na to, zda skutečně o zavedení etické výchovy uvažujete) právě do Vaší školy, máte jako vedení školy dostatek informací jak konkrétně postupovat při zavádění etické výchovy?



V případě kladné odpovědi na otázku 4 uveďte prosím informace, které jsou pro Vás stěžejní k uvažovanému zavedení předmětu etické výchovy do Vaší školy a zdroj těchto informací.

ne

V případě záporné odpovědi na otázku 4 uveďte prosím, které informace byste uvítal(a) k případnému zvažování zavedení předmětu etická výchova do Vaší školy.

Reference z jiné školy, kde se zavedení etické výchovy povedlo, vím, že jsou v RVP výstupy zveřejněny, ale pro naše žáky jsou dosti těžké

5. V případě, že byste se rozhodoval(a) o zavedení etické výchovy (bez ohledu na to, zda skutečně o zavedení etické výchovy uvažujete) právě do Vaší školy, jaké by byly Vaše očekávané výstupy a přínosy pro školu?

Zlepšení motivovaností žáků, kázně včetně dodržování pravidel a pozitivní klima na škole napříč ročníky. Zatím o samostatném předmětu neuvažujeme.

6. Případné poznámky, vzkazy a připomínky k tématu zavádění etické výchovy do škol.

Více! Zde neplatí méně znamená více.

1.9 Dotazník pro Etické fórum ČR, o. s.

Etická výchova

Moc prosím a zároveň Vám mnohokrát děkuji za spolupráci a věřím, že Vaše odpovědi pomohou vedení dalších škol a zjednoduší zavádění EtV právě do jejich školy. Také Váš modelový postup a Vaše zkušenosti v problémových situacích pomohou ostatním v jejich snadnějším překonávání. V neposlední řadě děkuji za uvedení kontaktů, vztahujících se k EtV, které jistě pomohou v orientaci mezi nabízeným.

1. Kdy bylo založeno Etické fórum České republiky, o. s.?

2. Kolik zaměstnanců Etického fóra České republiky, o. s. má zapojování etické výchovy do škol na starosti?

Vyjádřete prosím číslem.

3. Kolik vyučujících se kvalifikovalo či nyní kvalifikuje dvouletým kvalifikačním kurzem na učitele etické výchovy, který organizuje Etické fórum České republiky, o. s.?

Vyjádřete prosím číslem.

4. Prosím uveďte, jaké přínosy by podle Vás mohlo mít zavedení etické výchovy na jednotlivých školách?

Popište prosím.

A vertical rectangular text area with a light gray border and a small upward-pointing arrow at the top, indicating a scrollable field for text input.

5. Na jaké problémové situace a překážky narážíte při zavádění etické výchovy do škol? Popište prosím překážky a Vaše řešení.

Pokuste se konkrétně pojmenovat překážky a problémové situace a Vaše řešení.



6. Na jaké problémové situace a překážky narážíte při propagaci zavádění etické výchovy do škol na veřejnosti? Popište prosím překážky a Vaše řešení.

Pokuste se konkrétně pojmenovat překážky a problémové situace a Vaše řešení.



7. Navrhněte prosím modelový postup implementace etické výchovy do školního kurikula, kterého by mohli využít všichni ředitelé, kteří o zavedení etické výchovy na své škole uvažují.

Podrobně prosím popište, jaké kroky musí ředitel školy podniknout, aby se etická výchova mohla na jeho/její škole vyučovat?



8. Kde může vedení škol najít konkrétní kroky, jaké musí podniknout, aby se etická výchova mohla na jejich škole vyučovat?

Prosím uveďte odkazy na příslušnou literaturu či webové stránky.



9. Prosím uveďte odkazy, vztahující se k etické výchově – kde hledat poradenství, podporu, metodické materiály, výukové pomůcky týkající se etické výchovy atd.?

Popište prosím.

10. Případné poznámky a připomínky k dotazníku, vzkazy zájemcům o zavedení etické výchovy do jejich škol atd.

1.10 Odpovědi od společnosti Etické fórum ČR, o. s.

1. Kdy bylo založeno Etické fórum České republiky, o. s.?

r. 2000

2. Kolik zaměstnanců Etického fóra České republiky, o. s. má zapojování etické výchovy do škol na starosti?

20 dobrovolníků

3. Kolik vyučujících se kvalifikovalo či nyní kvalifikuje dvouletým kvalifikačním kurzem na učitele etické výchovy, který organizuje Etické fórum České republiky, o. s.?

1 000

4. Prosím uveďte, jaké přínosy by podle Vás mohlo mít zavedení etické výchovy na jednotlivých školách?

Osvojení sociálních dovedností u žáků, zlepšení mezilidských vztahů, zlepšení sociálního klimatu třídních kolektivů a následně celé školy.

5. Na jaké problémové situace a překážky narážíte při zavádění etické výchovy do škol?

Popište prosím překážky a Vaše řešení.

Překážky: nezájem, nedostatek peněz, vysoké nároky na pedagogy v oblasti dalšího vzdělávání.

Řešení: více informací, finanční zajištění z různých zdrojů.

6. Na jaké problémové situace a překážky narážíte při propagaci zavádění etické výchovy do škol na veřejnosti? Popište prosím překážky a Vaše řešení.

Překážky: nezájem.

Řešení: využití různých možností informování.

7. Navrhněte prosím modelový postup implementace etické výchovy do školního kurikula, kterého by mohli využít všichni ředitelé, kteří o zavedení etické výchovy na své škole uvažují. Nemám k zodpovězení odbornou kvalifikaci.

8. Kde může vedení škol najít konkrétní kroky, jaké musí podniknout, aby se etická výchova mohla na jejich škole vyučovat?

www.etickavychova.cz

9. Prosím uveďte odkazy, vztahující se k etické výchově – kde hledat poradenství, podporu, metodické materiály, výukové pomůcky týkající se etické výchovy atd.?

www.etickavychova.cz, www.etickeforum.cz, www.msmt.cz

10. Případné poznámky a připomínky k dotazníku, vzkazy zájemcům o zavedení etické výchovy do jejich škol atd.

